

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет економіки та управління

СІЧКОРІЗ НАЗАРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
освітньо-професійна програма «Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність»

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ПТБДм-21

Н.В. Січкоріз _____

Науковий керівник:

д.е.н., проф. О.М. Собко _____

ТЕРНОПІЛЬ-2022

ВСТУП	3
Розділ 1. Теоретико-методичні засади управління інтелектуальною власністю в умовах економіки знань.....	6
1. 1. Поняття інтелектуальної власності та її роль інноваційному розвитку підприємства.....	6
1. 2. Методичні аспекти оцінки ефективності управління інтелектуальною власністю підприємства.....	18
Висновки до розділу 1.....	25
Розділ 2. Оцінювання ефективності управління інтелектуальною власністю ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	27
2.1. Дослідження розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні	27
2.2. Аналіз фінансового стану та інтелектуальної власності товариства.....	36
Висновки до розділу 2.....	41
Розділ 3. Вдосконалення управління інтелектуальною власністю суб'єктів корпоративного сектора.....	44
3.1. Формування системи управління інтелектуальною власністю	44
3.2. Створення портфеля інтелектуальної власності та інтелектуалізація праці.....	69
Висновки до розділу 3.....	61
ВИСНОВКИ.....	63
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах перманентності кризових явищ від кліматичних змін, пандемій до війн і загострення продовольчих криз важливого значення набувають аспекти інноваційності. Саме інноваційні чинники стають проривними і незмінними при виході з кризових пасток. Сучасна криза відбувається на фоні трансформації економічної системи в економіку знань та інновацій, цифровізації та екологізації, соціальної відповідальності та прозорості. Власне в цих умовах на перший план виходить вирішення проблем пошуку високоприбуткових інновацій, якими є інтелектуальні інноваційні продукти чи технології. В зв'язку з цим, набувають актуальності питання розвитку сфери інтелектуальної власності

Управління інтелектуальною власністю є об'єктом дослідження у працях науковців, зокрема О. Бутнік-Сіверський, Н. Білоусова, О. Вовк, Н. Гаврушкевич, І. Дахно, М. Данильченко, І. Драч, Г. Євтушенко, О. Зайківський, О. Оністрат, О. Кузьміна, О. Собко, О. Цибульов, А. Череп та ін.

Беручи до уваги цінність здійснених наукових досліджень, з появою перманентних змін у трансформації економічних систем виникла потреба в подальших наукових дослідженнях теоретико-методичних аспектів удосконалення управління інтелектуальною власністю підприємств. Зазначені вище проблемні питання зумовили вибір теми і дали змогу визначити мету, об'єкт, предмет та завдання дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи – є систематизація теоретичних положень і практичних рекомендацій в сфері управління інтелектуальною власністю підприємства.

Для досягнення мети дослідження потрібно розв'язати такі завдання:

- уточнити поняття «управління інтелектуальною власністю підприємства»;
- вивчити методичні підходи до оцінювання ефективності управління інтелектуальною власністю підприємства;

- провести аналіз ефективності управління інтелектуальною власністю суб'єкта господарювання;

- визначити напрями покращення управління інтелектуальною власністю підприємства суб'єктів господарювання.

Об'єкт дослідження – процеси управління інтелектуальною власністю ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Предмет дослідження – теоретико-методичні аспекти управління інтелектуальною власністю підприємства.

Методи дослідження. В роботі використано діалектичний метод пізнання економічних явищ і процесів у безперервному їх розвитку і взаємозв'язку. У дослідженні використані загальнонаукові методи аналізу та синтезу, групування і порівняння, а також абстрактно-логічний метод при вивченні теорії і практики управління інтелектуальною власністю підприємства.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у тому, що поглиблено поняття «управління інтелектуальною власністю підприємства як процесу систематизації об'єктів інтелектуальної власності з метою підвищення інтелектомісткості праці та генерування інтелектуальної доданої вартості».

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання пропозицій щодо вдосконалення управління інтелектуальною власністю на основі формування системи та створення портфеля інтелектуальної власності.

Апробація результатів досліджень. Основні положення і результати, викладені у кваліфікаційній роботі та їх практичне застосування обговорювались на II Міжнародній науково-практичній конференції «Підприємництво та логістика в умовах сучасних викликів» (26-28 травня 2022 р., м. Тернопіль, ЗУНУ), а питання впливу маркетингової політики на ефективність функціонування виробничих підприємств – на VII Науково-практичній конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю «Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі» (21 жовтня 2022 р., м. Тернопіль, ЗУНУ).

Структура дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаної літератури. Дипломна робота викладена на 74 сторінках, містить 6 таблиць, 25 рисунків. Список використаних літературних джерел становить 75 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

1.1. Поняття інтелектуальної власності та її роль інноваційному розвитку підприємства

Сучасний бізнес зосереджується на стратегічному способі мислення при управлінні підприємством, на спонуканні пошуку креативних підходів, інноваційних способів ведення бізнесу, нових прийомів виходу на ринок, побудові нових бізнес-моделей тощо. Тобто однією із основних тенденцій сьогодні є системний підхід до застосування стратегій розвитку підприємства. Бізнесу для успішного, тривалого, господарювання необхідно навчитися визначати планувати стратегію поведінки на ринку і розробляти оптимальний план перспективного розвитку, приймати життєво важливі рішення.

Інноваційний розвиток сучасного підприємства зумовлює опрацювання нових підходів та оновлених методів до визначення його економічної сутності. Рушійною силою інтелектуального розвитку виступають інноваційні технології, інноваційна активність, інтелектомісткі ресурси, модерні комунікації. Інноваційний розвиток підприємства неможливий без визначення ключових чинників в реалізації управлінської стратегії. До основних чинників відносимо цілу низку навичок персоналу підприємства, а саме: знання, компетенції, аналітичні вміння, здібності, якісні характеристики лідера, націленість на результат, набутий досвід, та ін. Ці складові інтелектуального розвитку підприємства забезпечують професійний розвиток, ініціативність персоналу до творчих рішень, ефективність роботи в команді, а також зумовлюють пошук нових ідей та можливостей управління інтелектуальним розвитком підприємства.

Найефективнішим способом управління інтелектуальним розвитком підприємства є поетапний. Кожен етап повинен враховувати цілі та потреби

кожного елементу, кожної складової. Розглянемо основні етапи управління і інноваційним розвитком підприємства (рис. 1.1)

Рис. 1.1. Етапи управління інноваційним розвитком підприємства.

Примітка: розроблено автором за [38]

У стратегії функціонування бізнесу та управління підприємством вирішальним є саме процес створення інтелектуального потенціалу суб'єкта господарювання. Рівень інтелектуального потенціалу підприємств є безпосередній вплив на управління інтелектуальним розвитком підприємства. Відомо, що потенціал підприємства – це система природних та виробничих ресурсів, певних можливостей, умов, запасів і цінностей, які застосовують з метою досягнення цілей підприємницької діяльності. До складу потенціалу підприємства входять існуючі потенціали всіх напрямків його діяльності, а саме: науково-технічний (інноваційний), фінансовий, організаційний, виробничий, кадровий, маркетинговий, інтелектуальний тощо. Вищезначені види потенціалу підприємства узагальнюються у об'єктивний та суб'єктивний потенціали. Зазначимо, що до об'єктивного потенціалу належить сукупність як виробничих ресурсів, так і невиробничих ресурсів. Суб'єктивним потенціалом вважають здатність працівників до використання ресурсів і створення

максимального обсягу матеріальних благ, а також здатність управлінського апарату підприємства до організації оптимального використання цих наявних ресурсів. Структуру потенціалу підприємства наведемо схематично (рис. 1.2)

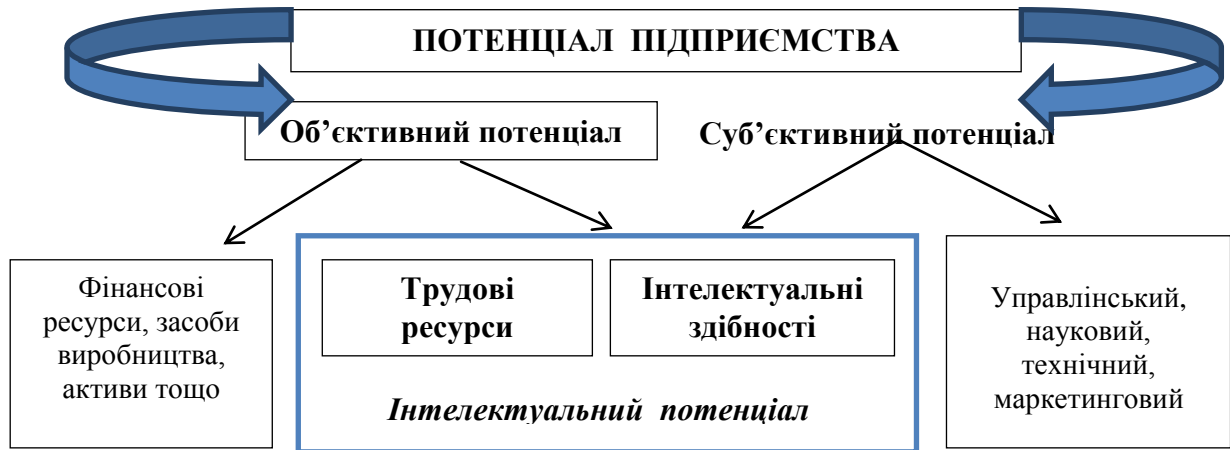

Рис. 1.2. Складові потенціалу підприємства.

Примітка: розроблено автором за [64].

Отже, інтелектуальний потенціал є вагомим елементом у будові загального потенціалу підприємства, що заслуговує на особливу увагу, так як пов'язаний із трудовими ресурсами, оскільки він є одночасно і об'єктивним і суб'єктивним. Об'єктивний потенціал полягає в урахуванні персоніфікованої робочої сили, котру розглядають як сукупність своїх якісних характеристик. Одночасно ці якісні характеристики є суб'єктивними, оскільки можуть розвиватися чи, навпаки, не розвиватися під впливом обставин виробничого, суспільного чи особистого характеру. Саме реалії сучасності суттєво змінюють характер і зміст трудової діяльності людини, призводячи до зміни форм та методів в бік інтелектуалізації праці. Тому трудовий потенціал набуває форми інтелектуального.

Розглянемо поняття інтелектуального потенціалу в економічній думці. . Так, Мойсеєнко І. П. у своїй монографії «Управління інтелектуальним потенціалом», стверджує, що «інтелектуальний потенціал – це система реалізації можливостей інтелектуальних ресурсів з властивими їй елементами, структурою,

зв'язками та ознаками, а також відповідним забезпеченням (інформаційним, функціональним та організаційним)» [43].

Розглядаючи, економічний зміст терміна інтелектуальний потенціал зазначимо, що він охоплює компетенції та досвід персоналу, накопичений обсяг знань, який формується завдяки природним здібностям та розвиваються завдяки інвестиціям в нього, а також здатний до розвитку задля підвищення як економічної результативності використання, так і зростання самооцінки та якості життя людини у сучасному суспільстві. Визначальними є природні здібності кожної людини, інвестування процесів формування інтелектуального потенціалу. До складових інтелектуального потенціалу підприємства включають сукупність усіх ланок управлінського процесу. Керівник, будучи елементарним його носієм і реалізуючи його, сприяє розвитку або, навпаки, занепаду підприємства. Інтелектуальна активність залежить від інтелектуального розвитку. Відповідно потенціал суб'єкта господарювання є складовим інтелектуального розвитку підприємства.

Розглянемо детальніше складові потенціалу суб'єкта господарювання. Потенціал суб'єкта господарювання складається з професійного потенціалу як сукупності знань і умінь, необхідних для виконання менеджерських функцій; творчого потенціалу як здатності і можливості висунення нових ідей, вияву ініціативи, уміння передбачати, здійснювати інноваційну діяльність; духовно-морального потенціалу як системи цінностей, що зумовлюють гармонійний розвиток соціуму; інформаційного потенціалу як здатності до сприйняття, оцінки, обробки інформації, використання інформаційних технологій у вирішенні соціальних проблем.

Інтелектуальний потенціал суб'єкта господарювання, визначається як систему пізнавальних можливостей. Інтелектуальний потенціал працівника проявляється в інтелектуальному розвитку підприємства, який є не простою сукупністю індивідуальних інтелектів, а їх новим якісним станом, певним рівнем сукупного інтелекту. Хоч і інтелектуальний потенціал суб'єкта господарювання не існує без конкретних працівників, він не зводиться до кожного конкретного

індивідуального суб'єкта. Це надає інтелектуальному потенціалу інтенсивність дії і впливу та певну самостійність, адже згідно із законом синергії, ціле має такі властивості, яких немає ні в одній з частин; а також, об'єктивний, тобто незалежний від волі окремих індивідів характер. Інтелектуальний потенціал підприємства постає перед кожним конкретним працівником у вигляді вже існуючого рівня розвитку освіти, виробництва, політики, науки, культури загалом.

Розвиток підприємств неможливий без інновацій, без прагнення працівників до нових знань та до впровадження їх у економічній діяльності та виробничому процесі зокрема. На цьому етапі управління інтелектуальним розвитком підприємства визначальними чинниками, які б активізували у пошук нових ідей, нестандартних рішень, розвивали творчу атмосферу, є мотивація і стимулювання персоналу. Як відомо, структура творчого мотивування персоналу складається з економічних так і соціальних елементів (рис.1.3)

Рис. 1.3. Структура мотивування персоналу до інтелектуальної діяльності.

Примітка: розроблено автором за [39].

Варто зазначити, що досягнення та здобутки, корпоративна культура, зацікавленість роботою та різноманітність трудової діяльності, і, безумовно, фінансове стимулювання та заохочення охоплюють структуру інтелектуального

мотивування персоналу. Персонал, котрий безпосередньо займається розробкою і впровадженням інновацій, відрізняється креативністю, аналітичним мисленням, високим інтелектуальним рівнем. Схематично систему мотивації зображено на рис.1.4.

Український бізнес сьогодні на межі виживання . Проте війна вимагає кардинальної зміни пріоритетів та стратегій, управління інтелектуальним розвитком. Без цього у українського бізнесу немає жодних шансів бути ефективним. Війна – це дестабілізація всіх процесів, які вибудовувалися у зовсім іншому контексті, під зовсім інші умови. Успіх і розвиток підприємницької діяльності залежить насамперед від розвитку науково-технічного прогресу, використання ідей, нових перспективних технологій та організаційних рішень, креативних проектів, а також інших результатів інтелектуальної та творчої діяльності.

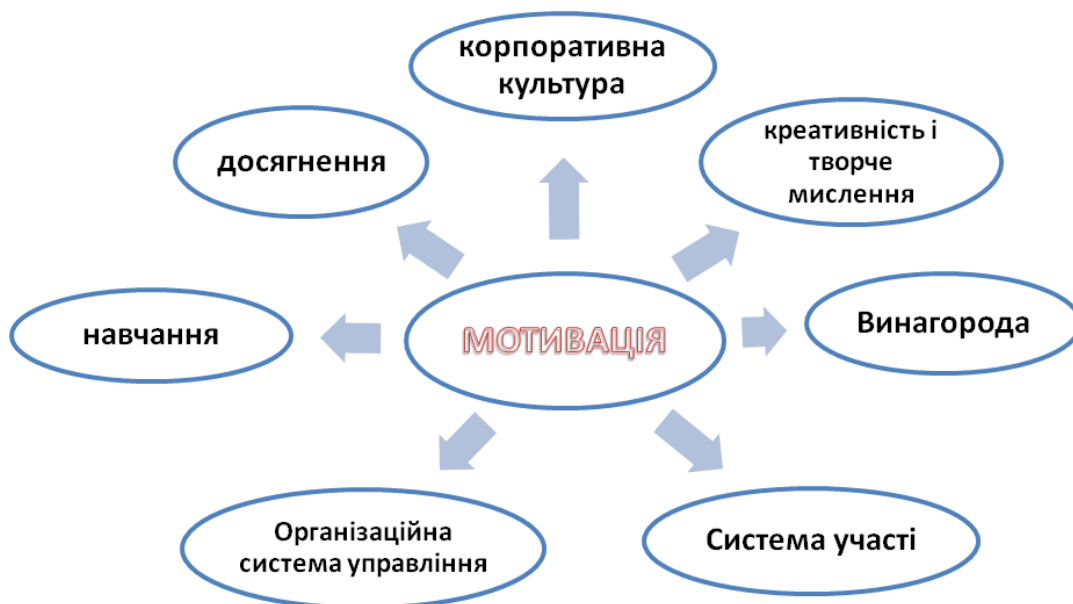

Рис. 1.4. Структура системи мотивації персоналу до інтелектуальної діяльності.

Примітка: розроблено автором на основі[39].

В умовах зростання конкуренції, коли ринки збуту перенасичені різноманітними товарами, підприємці-виробники змушені постійно оновлювати технології та асортимент продукції, залучаючи наукові та проектні розробки, удосконалюючи можливості щодо пропозицій та просування своїх товарів та послуг, особливо важливим при цьому є використання нематеріальних ресурсів. Зазначимо, що нематеріальні ресурси – це невід’ємний елемент системи потенціалу підприємства, котра приносить корисність та економічну ефективність протягом відносно тривалого періоду, яка не має матеріальної основи отримання доходів, в якій не визначені розміри майбутнього прибутку від її використання.

Поняття «нематеріальні ресурси» є узагальнюючим для сукупності об’єктів інтелектуальної власності, детальну схему класифікації нематеріальних ресурсів підприємства подано на рис. 1.5.

НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА

Рис. 1.5. Схема об'єктів інтелектуальної власності.

Примітка: складено автором за [15].

Отож, суб'єкти господарювання у своїй діяльності поряд з матеріальними ресурсами використовують і нематеріальні ресурси. До нематеріальних ресурсів належать об'єкти промислової та інтелектуальної власності, а також інші ресурси

інтелектуальної власності нематеріального походження. Нематеріальні ресурси можуть виникати як через креативність, унікальність нових знань, так і через обмеженість і рідкість певних ресурсів, тому економічна ефективність від їх використання може робити їх власників єдиними виробниками певної продукції, або суттєво зменшувати витрати порівняно з іншими товаровиробниками. Нематеріальні ресурси є визначальними у конкурентній боротьбі. Адже, кожен суб'єкт підприємницької діяльності повинен постійно вдосконалювати свою продукцію (товарний вигляд, якість, довговічність), займати відповідну нішу ринку, реалізуючи свої товари або послуги. Наприклад, власник ліцензії має виключне право користуватися певним технічним досягненням і таким чином забезпечити собі певні конкурентні переваги. Аналогічно споживач, має гарантію високої якості товарів завдяки зареєстрованому найменуванню місця знаходження товарів, відповідно і підвищується конкурентоспроможність як виробника, так і власника товару. Як юридична категорія інтелектуальна власність використовується для означення результатів інтелектуальної, творчої праці, позначення належності цих результатів до певних суб'єктів творчої діяльності, а також для закріплення за цими суб'єктами особистих немайнових і майнових прав на розробку та використання створених ними об'єктів. Відповідно, права на володіння і використання об'єктів інтелектуальної власності або обмежених ресурсів, а також інші майнові права становлять нематеріальні активи підприємства. Нематеріальні активи відрізняються від нематеріальних ресурсів. Так, нематеріальні ресурси визначаються результатами творчої діяльності людини саме як об'єкти інтелектуальної власності, тоді як нематеріальні активи становлять право власності та захисту доступу до матеріальних ресурсів та інші майнові права.

В сучасних умовах поширення інформаційних технологій, масштаби технологічних змін, інтеграція фінансового ринку, реорганізація та реструктуризація підприємств, поглинання підприємств, а в умовах воєнного стану релокація суб'єктів господарювання і роль нематеріальних активів у майновому потенціалі підприємств не ухильно зростає. Раціональне та

ефективне управління інтелектуальними ресурсами надзвичайно важливе в сучасних умовах господарювання. Це безпосередньо впливає на результативність діяльності підприємства, формування його економічних цінностей і забезпечення лідируючих конкурентних позицій [50].

«Інтелектуальний потенціал є складовою сукупного потенціалу підприємства і відображає його потенційну спроможність, на основі сформованого ресурсного портфеля, забезпечувати стійкі конкурентні переваги. А інтелектуальний капітал підприємства є похідним від інтелектуальних ресурсів. Інтелектуальні ресурси набувають форми інтелектуального капіталу, коли залучаються до обороту, споживаються та створюють інтелектуальні продукти на основі авансованої вартості» [36]. Інтелектуальний потенціал відображає здатність компанії до відтворення знань та досягнення бажаного фінансово-економічного стану за допомогою взаємодії наявних інтелектуальних і традиційних ресурсів.

Актуальність і пріоритетність інтелектуальних ресурсів для кожного суб'єкта господарювання визначається з точки зору рівня ефективності їх використання, формування конкурентних переваг за ринкових умов, реалізації стратегічних намірів тощо. Інтелектуальні ресурси – це все, що продукується завдяки інтелектуальній діяльності, які формують та розширюють потенційні можливості підприємства за рахунок їх унікальності, забезпечують його стійкі конкурентні переваги. Деякі науковці розглядають за різними аспектами взаємозв'язок категорій «інтелектуальний капітал» та «інтелектуальні ресурси» (табл. 1.1)

Зазначимо, що інтелектуальні ресурси, як нематеріальні надбання підприємства, є багатогранним поняттям, оскільки:

- 1) створюють конкурентні переваги для підприємства;
- 2) це інтегрований інтелектуальний продукт як результат взаємодії знань;
- 3) можуть використовуватися в довготривалому періоді;
- 4) Інтелектуальна власність підприємства.

Інтелектуальні ресурси та інтелектуальний капітал: взаємозв'язок категорій

Інтелектуальні ресурси та інтелектуальний капітал	
Спільні риси	<ul style="list-style-type: none"> ✓ → безпосередньо базуються на продуктах інтелектуальної діяльності; ✓ → використовуються як чинник підвищення ефективності діяльності на основі прирощення доданої вартості і збільшення ринкової ціни; ✓ → можуть належати персоналу, підприємству та зовнішньому середовищу; ✓ → динамічне зростання економіки підприємства за рахунок інтелектуальних продуктів притаманне інноваційно-орієнтованим компаніям.
Відмінні риси	<ul style="list-style-type: none"> ✓ → інтелектуальні ресурси створюють стійкі конкурентні переваги компанії та забезпечують зростання у довгостроковій перспективі за рахунок своєї унікальності; ✓ → неможливість копіювання або відтворення, відсутності замінників та рідкості серед ресурсів підприємств; ✓ → інтелектуальні ресурси – є більш ширшою категорією, ніж інтелектуальний капітал, оскільки об'єднує інтелектуальний капітал людей і різні форми нематеріальних активів; ✓ → інтелектуальний капітал стає дійсно капіталом лише тоді, коли включається в капітал підприємства і в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок доданої вартості; ✓ → інтелектуальні ресурси забезпечують зростання вартості компанії за рахунок створення цінності для всіх зацікавлених сторін.

Примітка: складено автором на основі [22, 33].

На нашу думку, інтелектуальні ресурси слід розглядати як сукупність складових, що формують інтелектуальний капітал підприємства. Структура інтелектуальних ресурсів підприємства наведено на рис. 1.6.

Рис. 1.6. Структура інтелектуальних ресурсів підприємства

Примітка: розроблено автором на основі [20].

Отже, інтелектуальна власність на теперішньому етапі економічного розвитку розглядається як одна з головних складових світової економіки та національного багатства. Звідси випливає, що чим більшу частку інтелектуальної власності підприємницькі структури використовують у своїй діяльності, тим результативніше працює, адже в просуванні економіки до наукоємної моделі розвитку інтелектуальна власність є чи не найголовнішим активом підприємства.

1.2. Методичні аспекти оцінки ефективності управління інтелектуальною власністю підприємства

Ефективний розвиток українських суб'єктів господарювання не можливо забезпечити без розширення можливостей залучення переваг інтелектуальної власності, що в практичній площині означає інтелектуалізацію виробничо-комерційних процесів, яка забезпечить підвищення інноваційності та посилить конкурентні переваги. Конструктивні відповіді на виклики, спричинені сучасними кризовими явищами значною мірою пов'язані з поширенням в підприємницькій діяльності можливостей, які формує інтелектуальна власність.

Удосконалення управління інтелектуальною власністю підприємств передбачає, перш за все, напрацювання методичних підходів до оцінювання його ефективності, що значно покращує потенційні можливості для забезпечення економічного зростання на мікрорівні. Специфічний характер та особливості інтелектуальної власності, що пов'язано з нематеріальністю, зумовлюють складнощі при її оцінці та обліку. Оцінювання ефективності та комерційного використання об'єктів інтелектуальної власності здійснюється, як правило, з певною метою. Зазначимо, що вартісна оцінка інтелектуальної власності має свою вартість, яка залежить від величини вартості від обсягу переданих прав, чи розглядається повний обсяг прав, що належать правовласнику об'єктів інтелектуальної власності, чи є можливість використовувати не санкціоновано ті об'єкти, котрі не мають правового захисту, а саме: здібності та навички, досвід роботи, клієнтські відносини, виробничий досвід, управлінські навички, тощо. Схематично доцільність оцінки об'єктів інтелектуальної власності представимо на рис. 1.7.

Оцінювання інтелектуальної власності здійснюється на основі порівняльного доходного та витратного підходів.

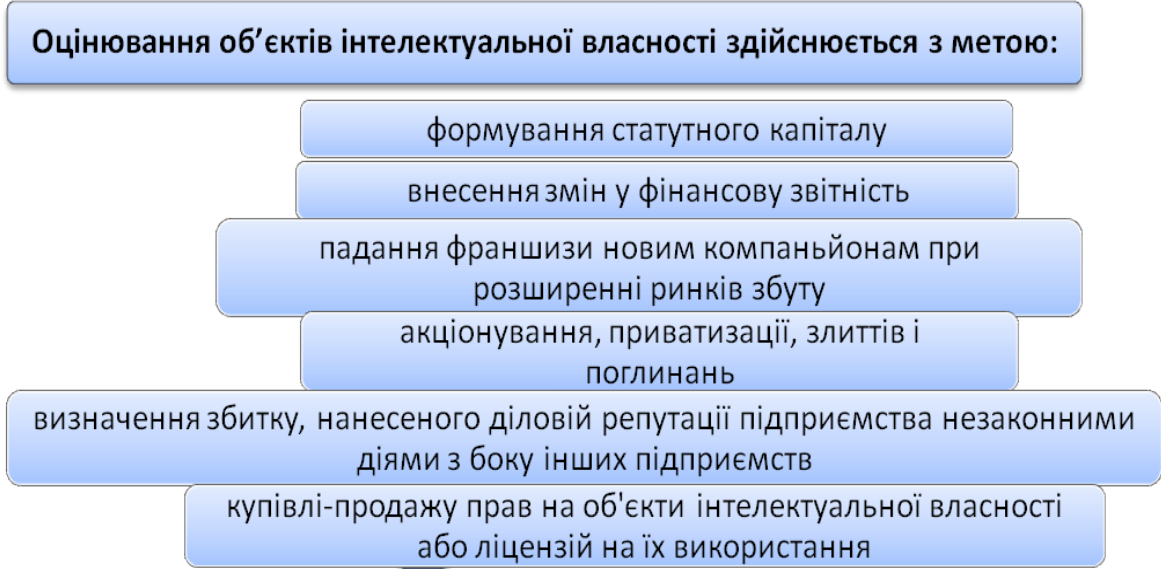

Рис. 1.7. Оцінювання об'єктів інтелектуальної власності підприємства.
Примітка: розроблено автором на основі[24].

Яким саме підходом який актив оцінювати визначає вид та характер нематеріального активу, стабільність та природа доходу, що генерується з його допомогою, а також можливості комерційного використання об'єкта інтелектуальної власності (табл.1.2).

Таблица 1. 2

Пріоритети застосування підходів до оцінки нематеріальних активів та об'єктів інтелектуальної власності

Пріоритет	Підхід	Види нематеріальних активів як об'єктів інтелектуальної власності
I	Доходний	Технології Патенти Базові депозити Товарні знаки Об'єкти авторського права Права за франчайзингом Програмні продукти
II	Ринковий	
III	Витратний	
I	Витратний	Персонал кваліфікований Дистриб'юторські мережі Корпоративна культура та практика
II	Доходний	
III	Ринковий	
I	Витратний	Інформаційне програмне забезпечення управлінської діяльності
II	Ринковий	
III	Доходний	

Примітка: розроблено автором за [64].

Зазначимо, що в оцінці інтелектуальної власності особливе місце належить доходному підходу. Доходний підхід відображає прибутки, а також реальну цінність нематеріальних активів, а також майбутні вигоди, надходження чистого прибутку, створюваного безпосередньо даними активами, їх варто розглядати як грошовий потік, що утвориться від використання нематеріальних активів що одержить власник об'єкта інтелектуальної власності. Методи доходного підходу класифікуються за способом виділення економічного ефекту та за математичним апаратом, що застосовується (рис. 1.7.)

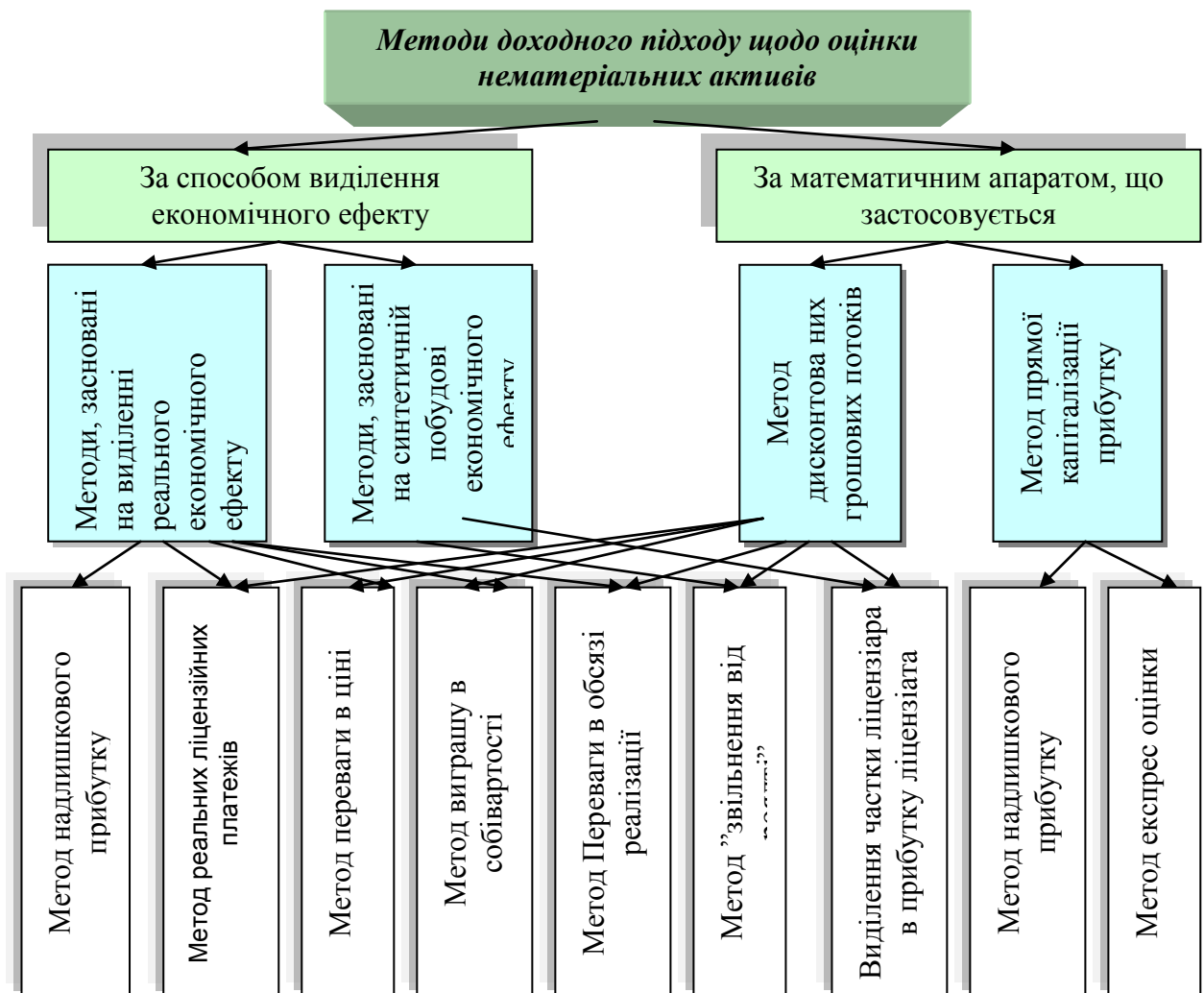

Рис. 1.7. Оцінка нематеріальних активів на основі методів доходного підходу щодо оцінки нематеріальних активів

Примітка: розроблено автором за [64]

Розглянемо алгоритм використання математичного апарату в межах того чи іншого методу:

- 1) виділяємо грошовий потік, що генерується нематеріальним активом;

- 2) прогнозуємо майбутні зміни грошових потоків з урахуванням тривалості їх надходження;
- 3) визначаємо ставку дисконту або коефіцієнта капіталізації для приведення майбутніх доходів до дати оцінки;
- 4) розраховуємо вартість об'єкта на дату оцінки за формулами дисконтованих грошових потоків (1.1) або капіталізації (1.2):

$$B_{ie} = \sum_{i=1}^n \frac{D_i}{(1+r)^i} \quad (1.1)$$

$$B_{ie} = D / k_{kan} \quad (1.2)$$

де B_{ie} – вартість об'єкта інтелектуальної власності;

D_i – економічний ефект від використання об'єкта інтелектуальної власності, що оцінюється, за i -й період;

D – економічний ефект від використання об'єкта інтелектуальної власності, що оцінюється, за найбільш характерний (типовий) період.

Методика оцінки нематеріальних активів за способом виділення економічного ефекту ґрунтується на виокремленні із грошового потоку, що створюється бізнесом, тієї частини, яку дійсно можна вважати результатом використання саме нематеріального активу. Насамперед при цьому визначається реальний економічний ефект, що створюється завдяки використанню нематеріального активу. Для оцінки гудвілу застосовується метод надлишкового прибутку. За цим методом насамперед визначають ринкову вартість всіх активів (або власного капіталу) підприємства, далі розраховують фактичного чистого прибутку. Наступним кроком буде розрахунок середньо-ринкової доходності на активи або власний капітал.

Розрахунок вартості гудвілу здійснюємо за формулою:

$$\Gamma = \frac{\Pi - \bar{P} \times A}{K_{kan}} \quad (1.3)$$

де, Π – скорегований фактичний чистий прибуток підприємства;

P – середньо-ринкова прибутковість активів або власного капіталу;

A – ринкова вартість активів (власного капіталу).

Для визначення реального економічного ефекту порівнюють параметри господарської діяльності підприємства з використанням і без використання об'єкта інтелектуальної власності, що утвориться від використання нематеріального активу. Таким чином можемо визначати економічний ефект від використання нематеріального активу за рахунок збільшення ціни продукції, економічний ефект за рахунок зниження сукупних витрат тощо.

Економічний ефект від зниження сукупних широко застосовують при оцінюванні ноу-хау, але не застосовується у випадках оцінки нових видів продукції – товарів, що раніше не вироблялися і не вводилися в обіг.

Для оцінювання об'єктів інтелектуальної власності використовують витратний підхід. Науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, програмні продукти спеціального призначення, розробка та впровадження комп'ютерних програм – це нематеріальних активів, які створюються самими право-власниками і для котрих не існує ефективного ринку продажів. Алгоритм застосування будь-якого методу витратного підходу завершується визначенням зносу, котрий обумовлюється факторами функціонального й економічного зносу, під впливом яких відбувається зниження вартості об'єкта інтелектуальної власності.

Ринковий або порівняльний підхід до оцінювання нематеріальних активів ґрунтується на порівнянні з аналогічними об'єктами або інтересами в цих об'єктах, що були продані на інтелектуальному або товарному ринках. Ринковий підхід використовується дуже рідко, через низькі загальні обсяги продажів нематеріальних активів у цілому й інтелектуальній власності зокрема на вітчизняному інтелектуальному ринку.

Зарубіжний досвід оцінювання грошової вартості нематеріальних активів здійснюється через ідентифікацію різних складових, або за допомогою методів прямої оцінки інтелектуального капіталу на основі моделей модель Technology

Broker's IC Audit, Citation-weighted Patents (CWP), Inclusive Valuation Methodology (IVMTM). Розглянемо як працюють ці моделі. Так, модель «Technology Broker's IC Audit», яку А. Брукінг розробив для визначення точної грошової оцінки інтелектуального капіталу фірми, який складається з ринкових, людських, інфраструктурних та активів, пов'язаних з інтелектуальною вартістю (рис.1.8)[73].

Рис. 1.8. Складові моделі Technology Broker's IC Audit.

Примітка: розроблено автором за [73]

Модель Technology Broker's IC Audit, на думку А. Брукінга працює як діагностична, змушуючи менеджерів розробляти індикатори інтелектуального капіталу, що перетворюють якісні оцінки в монетарні. Якісні оцінки отримують після дослідження інтелектуального капіталу фірми.

Модель Citation-weighted Patents (CWP), що використовує посилання на патенти як індикатор інтелектуального капіталу, базується на таких припущеннях, що теперішня вартість майбутніх прибутків фірми залежить від

запасів знань; а також, що цінне технологічне знання фірми стає причиною винаходів, що патентуються, які потім використовуються в наступних дослідженнях (відповідно робиться посилання на патент) при створенні інновацій. Робоча гіпотеза, що впливає з цих припущень: посилання – індикатор вартості пов'язаних з патентами прав, яка відповідно корелює з ринковою вартістю фірми, оскільки інвестори оцінюють вартість запасів знань фірми. Інтелектуальний капітал оцінюється на основі впливу зусиль із досліджень та розробок на серію індексів, таких як кількість патентів та вартість патентів стосовно товарообороту.

Методологія Inclusive Valuation Methodology (IVMTM), створена Ф. Мак-Ферсоном, показує співвідношення між вартістю компанії, інтелектуальним капіталом та фінансовими показниками [74]. Модель Inclusive Valuation Methodology (IVMTM) використовує такі три категорії: внутрішня вартість, що репрезентує внутрішню ефективність компанії; зовнішня вартість, що надходить у результаті зусиль з підвищення ефективності доставки; інструментальна вартість, що відображає впливи на конкурентне середовище. У моделі робиться спроба визначити сукупну вартість бізнесу, відображену як сума вартості інтелектуального капіталу та готівкових потоків компанії.

Методи та зарубіжні моделі оцінки ефективності використання інтелектуальних ресурсів використовуються на рівні фірми, і базуються вони на ринковій капіталізації, віддачі на активи та багатьох інших монетарних показниках. Вивчаючи їх, можна зробити загальний висновок, що адекватні системи оцінки ефективності використання інтелектуальних ресурсів мають показувати, як вони впливають на показники економічної діяльності. Моделі Technology Broker's IC Audit, Citation-weighted Patents (CWP), Inclusive Valuation Methodology (IVMTM) не пристосовані для оцінки використання нематеріальних активів на макрорівні. Тому вдосконалення методології оцінки та ефективності інтелектуальної власності як на мікро-, так і макрорівні є актуальними і потребує вирішення для створення простого та зручного інструмента прийняття ефективних рішень за умов розвитку знанневої економіки.

Висновки до розділу 1

На основі вивчення літературних джерел та узагальнення пропонованих дефініцій уточнено поняття «управління інтелектуальною власністю підприємства як процесу систематизації об'єктів інтелектуальної власності з метою підвищення інтелектомісткості праці та генерування інтелектуальної доданої вартості».

Доведено, що інноваційний розвиток сучасного підприємства зумовлює опрацювання нових методик та підходів до визначення його економічної сутності. Інноваційний розвиток підприємства неможливий без визначення ключових чинників в реалізації стратегії управління. Нематеріальні ресурси – це невід'ємний елемент системи потенціалу підприємства, котрий приносить корисність та економічну ефективність протягом відносно тривалого періоду, яка не має матеріальної основи отримання доходів, в якій не визначені розміри майбутнього прибутку від її використання. До нематеріальних ресурсів належать об'єкти промислової та інтелектуальної власності, а також інші ресурси інтелектуальної власності нематеріального походження.

Узагальнено методичні підходи до оцінювання ефективності управління інтелектуальною власністю підприємства. Встановлено, що така оцінка здійснюється на основі порівняльного доходного та витратного підходів. Вибір оцінного підходу визначається активом, який підлягає оцінці, характером нематеріального активу, стабільністю та природою доходу, що генерується з його допомогою, а також можливості комерційного використання об'єкта інтелектуальної власності. Зарубіжний досвід оцінювання грошової вартості нематеріальних активів здійснюється через ідентифікацію різних складових, або за допомогою методів прямої оцінки інтелектуального капіталу на основі моделей модель Technology Broker's IC Audit, Citation-weighted Patents (CWP), Inclusive Valuation Methodology (IVMTM).

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ ПрАТ «ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»

2.1. Дослідження розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні

В умовах становлення економіки знань та інновацій зростає вплив інтелектуальної власності на забезпечення темпів економічного зростання, інтелектуалізацію національних виробництв тощо. Обґрунтування економічної доцільності підвищення інтелектуалізації виробничо-комерційної діяльності українських суб'єктів господарювання усе частіше знаходить своє представлення в наукових публікаціях. Зокрема, О. Собко у своїх дослідженнях доводить, що «інтелектуалізовані підприємства, щоб підвищити адаптаційний рівень до змін «...динамічних процесів, швидкість і напрям яких буде різним у різних секторах», які можна передбачити, так і тих, що важко піддаються прогнозуванню, нині активно інвестують у інтелектуальний, а не матеріальний капітал» [51, с.234–235]. Таким чином, спостерігаємо підвищення впливу інтелектуальної власності в розбудові сучасних інтелектомістких форм ведення бізнесу. Інтелектуальна власність стає визначальним чинником трансформації економічних систем на мікрорівні, стимулюючи появу інтелектомістких суб'єктів господарювання. У своїх дослідженнях науковці обґрунтовують, що «метою створення сприятливих умов для досягнення такого статусу сучасними підприємствами вважаємо за доцільне виділити окремий науковий напрям – інтелектуалістику, яка запропонує нові шляхи вирішення проблем місця інтелектуальних цінностей на ринку товарів і послуг, модернізації чинної інституційної бази, що гарантуватиме підвищення питомої ваги високотехнологічної продукції, інтелектомісткості виробництва тощо» [51, с. 236]. З цією метою, автором запропоновано «для пришвидшення трансформації вітчизняних суб'єктів господарювання в інтелігентні підприємства логічним і економічно виправданим першим кроком є розбудова

на макрорівні – державних інституцій, зайнятих формуванням сприятливого клімату для інтелектуальної діяльності, а на мікро- та мезорівнях інтелектуального консалтингу – інтелектингу» [51, с. 236]. Представлення механізму функціонування інтелектингу відображено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Сфери прояву (функціонування) інтелектингу і його вплив на креацію вартості підприємства [51, с. 236].

Вважаємо за доцільне погодитися з думкою авторки в частині розбудови інституційної перспективи підтримки посилення інтелектомісткості українського бізнесу.

Одним із важливих важелів впливу на розвиток економіки в умовах ринку має державна регуляторна політика, яка повинна формувати сприятливі умови для трансформації економічної системи країни загалом та окремих суб'єктів господарювання, зокрема. Напрямом, що дозволяє побачити державну підтримку розвитку інтелектуального бізнесу є сфера фінансування наукових досліджень, де ключовим узагальнюючим показником є наукоємність ВВП країни.

Динаміка наукоємності ВВП України за 2010–2020рр. продовжувала залишатися негативною (рис. 2.2). Згідно тверджень науковців, опущення показника наукоємності ВВП нижче рівня 0,9 «наука перестає виконувати економічну функцію...виконує лише пізнавальну...» [59, с. 17]. Таким чином, можемо стверджувати про катастрофічну ситуацію із фінансуванням наукової галузі в Україні, що вимагає негайного вирішення, зважаючи на задекларований вступ країни до європейського Союзу.

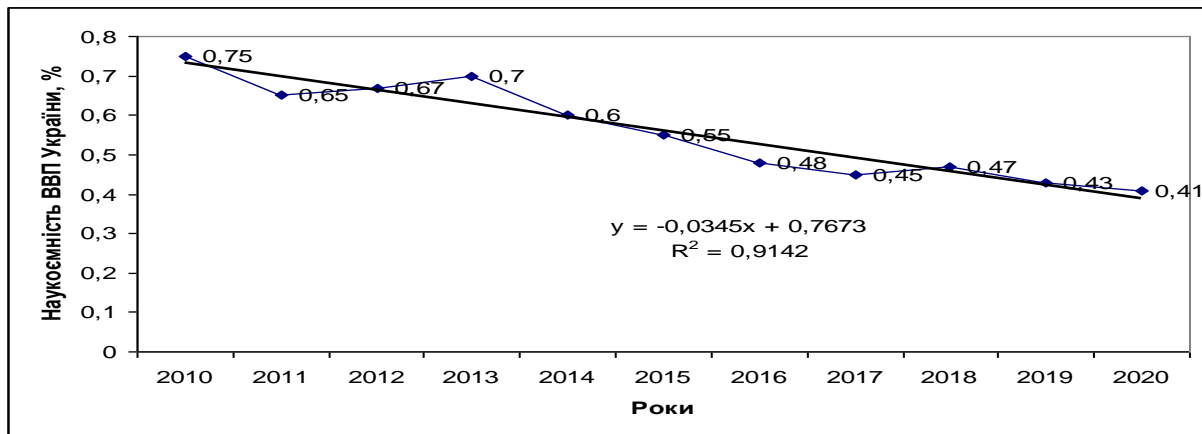

Рис. 2.2. Динаміка наукоємності ВВП України за 2010–2020рр. та лінійна лінія тренду

*Джерело: побудовано автором самостійно на основі [59].

Проведений аналіз динаміки наукоємності ВВП України за 2010–2020рр. дає підстави говорити про негативні тенденції в цій сфері. Водночас, у 2021–2022 рр. цілком очікуваним буде подальше погіршення ситуації з фінансуванням наукових досліджень в Україні, зважаючи на війну. У зв'язку з відсутністю статистичних даних даного показника на час нашого дослідження застосуємо методи моделювання для прогнозування очікуваного значення наукоємності ВВП України у 2021–2022 рр.

В прогнозах цілях застосуємо лінійну модель очікуваної зміни наукоємності ВВП України (рис. 2.2):

$$y = -0,0345x + 0,7673 \quad (2.1)$$

де x – роки.

Провівши розрахунки отримаємо, що у 2021 р. очікуваним є подальше скорочення показника наукоємності ВВП України до 0,35%, тобто на 0,06% в порівнянні з попереднім роком. У той же час, у 2022 р. очікуване зниження очікується на рівні 0,03% в порівнянні з попереднім роком (0,32%). За таких прогнозних даних можемо стверджувати про катастрофічну ситуацію, яка складається в сфері підтримки наукових досліджень в Україні, що, в свою чергу, не забезпечує політики підвищення наукоємності національних виробництв.

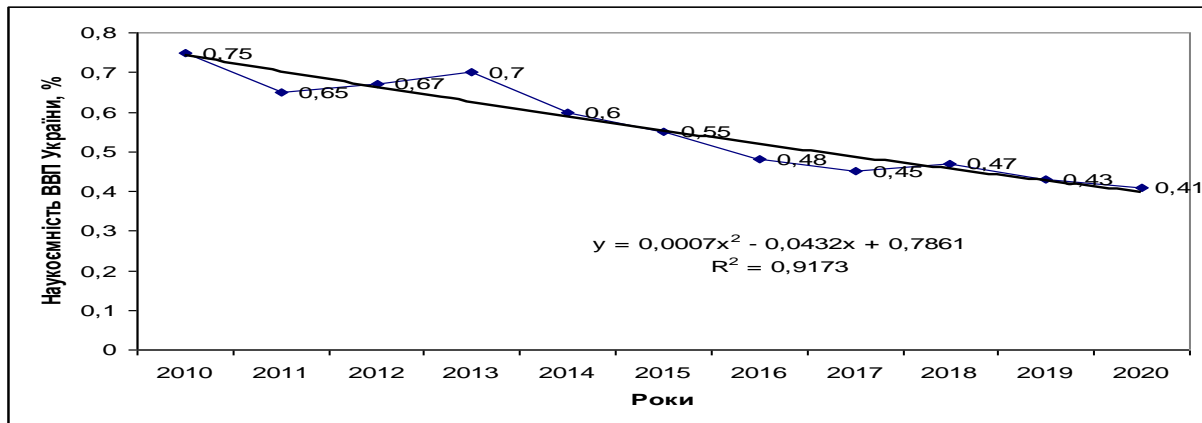

Рис. 2.3. Динаміка наукоємності ВВП України за 2010–2020рр. та поліноміальна 2 ступеня лінія тренду

*Джерело: побудовано автором самостійно на основі [59].

Із метою прогнозування використаємо поліноміальну модель другого степеня (якість 0,8552):

$$y = 0,000x^2 - 0,0432x + 0,7861 \quad (2.2)$$

де x – роки.

Таким чином отримаємо, що у 2021 р. очікуваним є подальше скорочення на 0,04% показника наукоємності ВВП України, тобто до 0,37% в порівнянні з попереднім роком. У той же час, у 2022 р. очікуване зниження очікується на рівні 0,03% в порівнянні з попереднім роком (0,34%). Тобто, однозначно прогноз очікуваних змін показника наукоємності ВВП України у 2021–2022 рр. є

негативним. За таких умов, очікувати позитивного впливу науки на економічну сферу країни є марним.

Проведений аналіз дозволив встановити, що: 1) встановлено критично обмежене фінансування наукової діяльності в Україні; 2) протягом 2010–2020 рр. динаміка наукоємності ВВП України була негативною (виявлено зниження у 2,2 рази або 0,34%); 3) у 2021–2022 рр. очікується скорочення величини показника наукоємності ВВП України в межах 0,35%–0,37%, що перевищує двократне зниження в порівнянні з 2010 р. За таких прогнозних очікувань обґрунтовано неможливість забезпечення позитивного впливу науки можливості розбудови наукоємного бізнесу.

Значною мірою згортання можливостей фінансування наукової діяльності в Україні зумовлено негативним впливом пандемії Covid-19, а сьогодні війною в країні. Зрозуміло, що за таких умов, які нині складаються в Україні покращення фінансування наукових досліджень, загалом, є мало ймовірне. Ще менш ймовірним є очікувати збільшення видатків державного бюджету на фінансування наукових досліджень в умовах війни, зростаючого дефіциту бюджету тощо. Таким чином, в умовах, які склалися в українських реаліях логічно буде запропонувати бізнес-сектору самостійно шукати можливості для фінансування процесів інтелектуалізації праці, бо вихід з кризи можливий лише на основі активізації інноваційної активності, а високоприбуткові інновації вимагають базування на науковій основі.

Беручи до уваги об'єкт дослідження – ПрАТ «Тернопільський молокозавод», проведемо аналіз стану сфери інтелектуальної власності в частині отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг. В порівняльних цілях використаємо результати досліджень, опубліковані з даної сфери (рис. 2.4) [57].

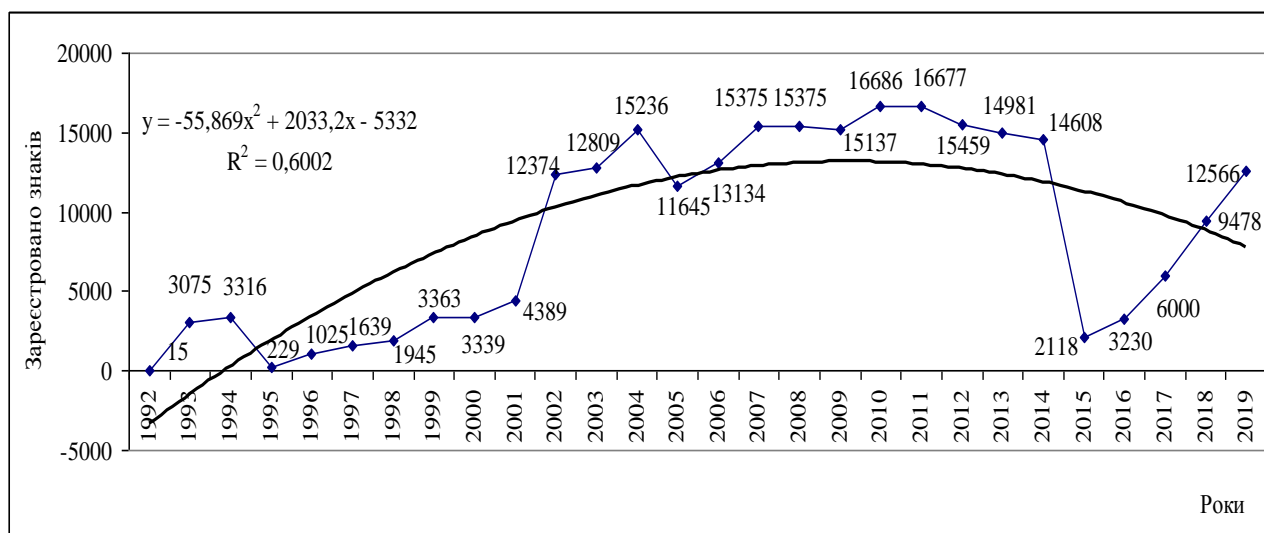

Рис. 2.4. Динаміка поданих заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг в Україні у 2011–2020 рр. та поліноміальна лінії тренду та прогноз на 2021 – 2022 рр [57; 59].

«Дослідження активності в частині поданих заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг в Україні у 1992–2019 рр. свідчить про те, що у 2014 р. відnotовуємо катастрофічний спад в цій діяльності, який значною мірою був зумовлений війною, анексією частини території тощо. Натомість, позитивним моментом є те, що в 2016 р. можемо констатувати, що Україна потроху оговтується від кризової пастки. Однак, пандемія як виклик сучасності призводить до сповільнення темпів зростання в частині поданих заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг (від 190% у 2017 р., до 130% у 2019 р.). Таким чином, у 2020 р. очікується спад до рівня 7796 поданих заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг. Наведені вище дані динаміки поданих заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг в Україні у 1992–2019 рр. та прогноз на 2020 р. підтверджують необхідність посилення інтелектуальної складової інноваційних проектів для пожвавлення торгівлі» [57].

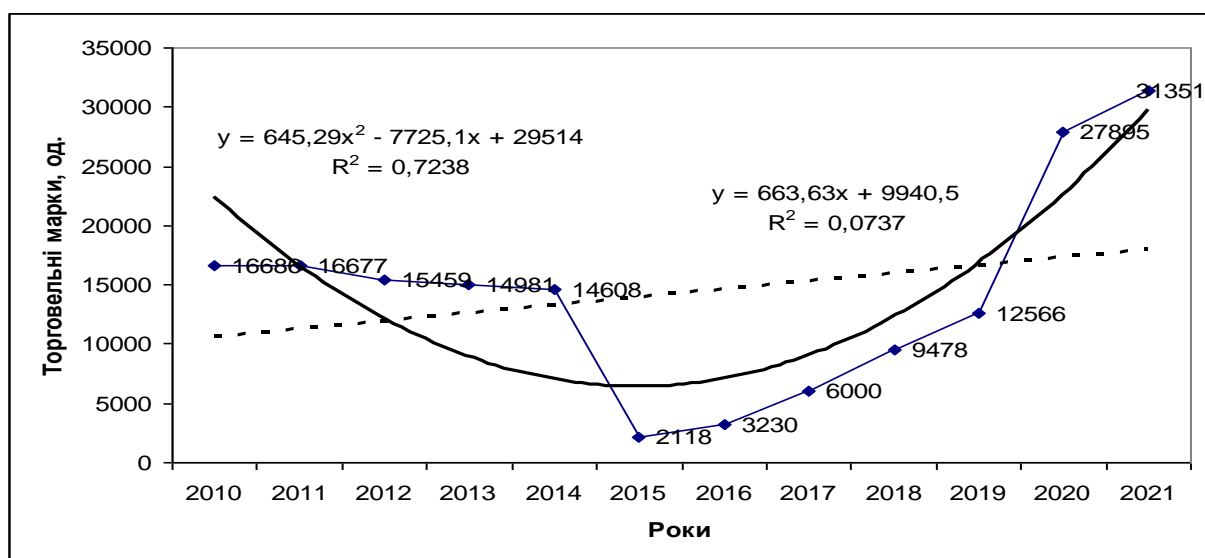

Рис. 2.5. Подання заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг в Україні у 2010–2021 рр. та поліноміальна лінії тренду та прогноз на 2022 р.

*Джерело: побудовано автором самостійно на основі [17; 59].

Із метою прогнозування динаміки подання заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг в Україні у 2022 р. використаємо поліноміальну модель другого степеня (якість 0,7338):

$$y = 645,29x^2 - 7725,1x + 29514 \quad (2.2)$$

де x – роки.

Таким чином отримаємо, що у 2022 р. очікуваним є подальше збільшення в 1,2 рази в порівнянні з попереднім роком показника подання заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг (торговельних марок), що складе 38141 од. При цьому, у 2021 р. позитивним моментом є зростання кількості зареєстрованих торговельних марок на 2815 од. або 14% (з 19640 од. у 2020 р. до 22455 од. в 2021 р.) [17].

Динаміка кількості отриманих патентів на винаходи в Україні у 2010–2021 рр. є нестабільною, але з позитивною динамікою (рис. 2.6).

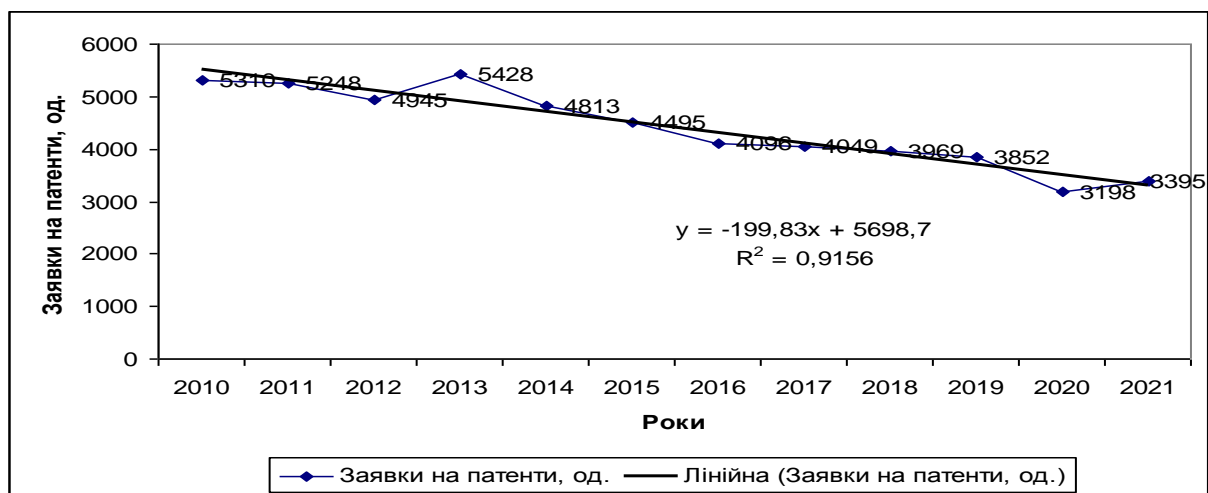

Рис. 2.6. Подання заявок на отримання патентів на винаходи в Україні у 2010–2021 рр. та лінійна лінія тренду і прогноз на 2022 р.

*Джерело: побудовано автором самостійно на основі [17; 59].

$$y = -199,83x + 5698,7 \quad (2.3)$$

де x – роки.

Зважаючи на позитивну динаміку застосуємо метод моделювання для прогнозування змін у 2022 р. Зокрема, моделюванням підтверджено за лінійною залежністю із високою надійністю (0,92) негативні очікування щодо подання заявок на отримання патентів на винаходи в Україні у 2022 р. (3100 од.).

В порівняльних цілях використаємо для прогнозування ще поліноміальну модель 2 ступеня:

$$y = -4,6728x^2 - 139,09x + 5557 \quad (2.4)$$

де x – роки.

Із метою прогнозування динаміки подання заявок на отримання патентів на винаходи в Україні у 2022 р. використаємо поліноміальну модель другого степеня (якість 0,7338):

$$y = 645,29x^2 - 7725,1x + 29514 \quad (2.5)$$

де x – роки.

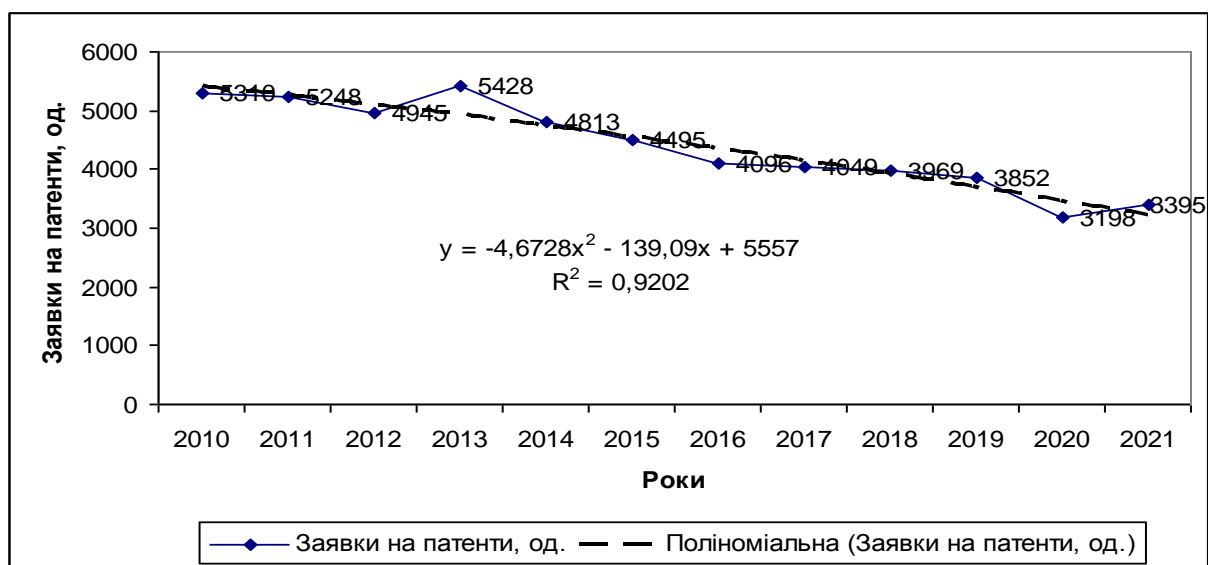

Рис. 2.7. Подання заявок на отримання патентів на винаходи в Україні у 2010–2021 рр. поліноміальна лінія тренду і прогноз на 2022 р.

*Джерело: побудовано автором самостійно на основі [17; 59].

Таким чином отримуємо, що у 2022 р. очікуваним є подальше зниження в 1,1 рази в порівнянні з попереднім роком показника подання заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг (торговельних марок), що складе 2959 од.

Підсумовуючи зазначимо, що проведений аналіз і застосування кореляційно-регресійних методів для моделювання зміни динаміки подання заявок на отримання патентів на винаходи в Україні у 2022 р. дозволив виявити коливання в зниженні показника в межах 295 од до 436 од.

Проведене аналітичне дослідження стану розвитку ринку інтелектуальної власності в Україні дало підстави виявити нестабільну і негативну динаміку. Представлені результати оцінювання розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні дозволили виявити низку проблем, що гальмують її активізацію, покращення фінансування та структурні співвідношення. Доведено, що усталені протягом аналізованого періоду нестабільності та негативні тенденції змін в динаміці наукоємності ВВП, отримання патентів на винаходи та свідоцтв на торгові марки можна вирішити шляхом посилення зацікавленості бізнесу в інтелектуалізації виробничо-комерційних процесів.

2.2. Аналіз фінансового стану та інтелектуальної власності товариства

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» займає лідерські позиції на українському ринку молока та молочної продукції. Товариство є одним з представників корпоративного сектора, який активно зростає та здійснює інноваційну політику. Війна погіршила ефективність господарювання ПрАТ «Тернопільський молокозавод», яке вперше за довгу історію існування стало у 2021 р. збитковим. До основних видів молочної продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» належить: класична група незбираного молока; молочні продукти, збагачені йодованим білком; сири; масло; тверді сири.

Діяльність ПрАТ «Тернопільський молокозавод» вимагатиме активізації впровадження інновацій для виходу з кризи, зумовленої війною, що призвело до втрати ринкових ніш та зумовило збитковість товариства у 2021 р. Проаналізувавши динаміку попиту на молочну продукцію (рис.2.8) робимо висновки про подальше його зниження, що актуалізує питання інтелектуалізації праці шляхом врахування вартості об'єктів інтелектуальної власності товариства. Із метою прогнозування загального попиту на молочну продукцію в Україні у 2022 р. використаємо лінійну модель (якість 0,97):

$$y = -154,64x + 10874 \quad (2.6)$$

де x – роки.

Таким чином отримаємо, що у 2022 р. очікуваним є подальше зниження в 1,1 рази в порівнянні з попереднім роком показника загального попиту на молочну продукцію, що складе 8863 тис.т.

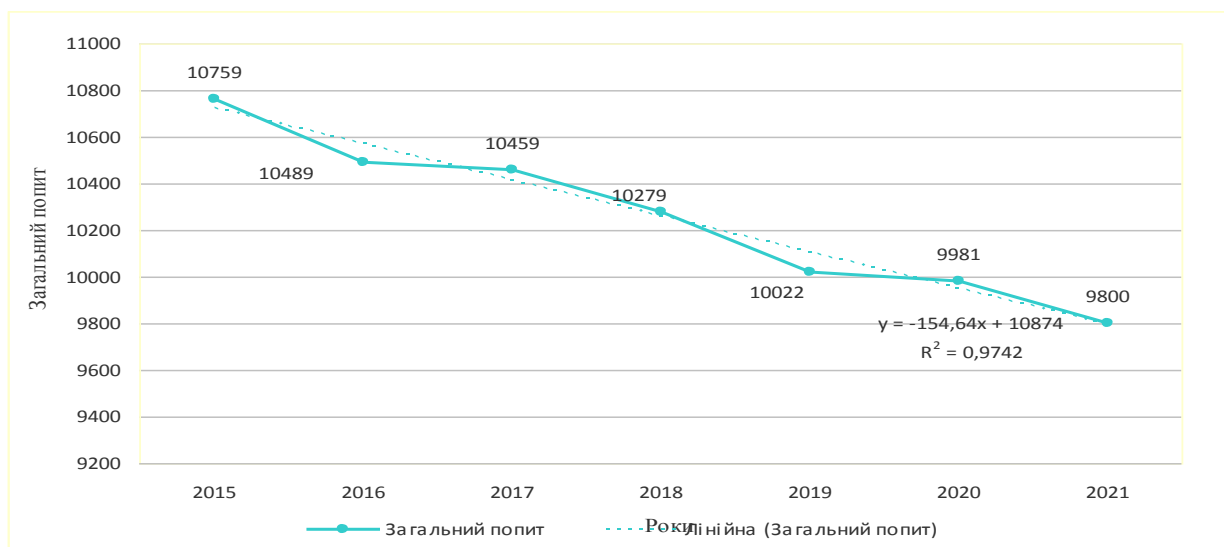

Рис. 2.8. Загальний попит на молочну продукцію в Україні у 2015–2021 рр. лінійна лінія тренду і прогноз на 2022 р.

*Джерело: побудовано автором самостійно на основі [5; 6; 52; 58].

Зважаючи на обмежені можливості експорту молочної продукції для ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2023 р. проведемо аналіз внутрішнього попиту, оскільки саме цей ринковий сегмент буде продовжувати залишатися пріоритетним (рис. 2.9).

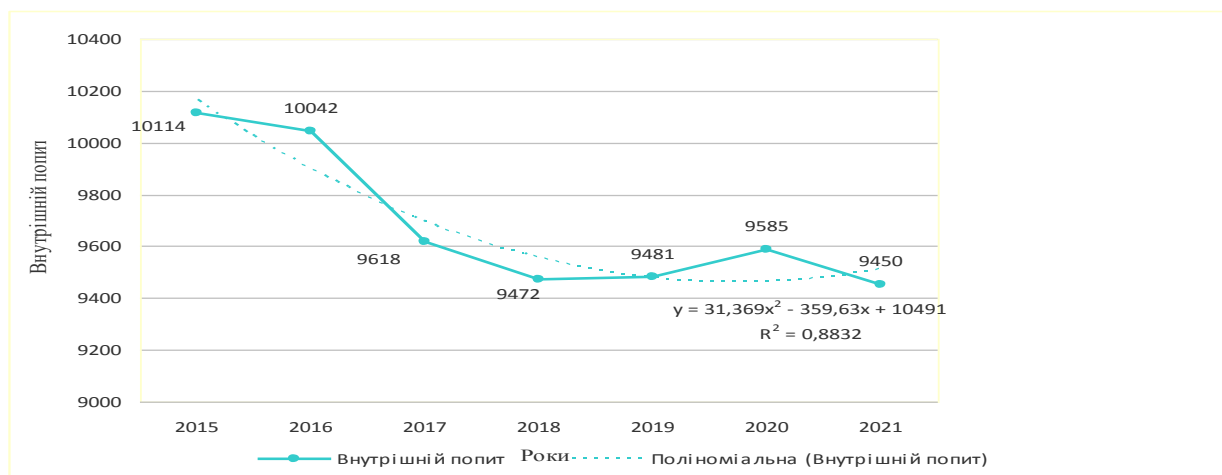

Рис. 2.8. Внутрішній попит на молочну продукцію в Україні у 2015–2021 рр. поліноміальна лінія тренду і прогноз на 2022 р.

*Джерело: побудовано автором самостійно на основі [5; 6; 52; 58].

Із метою прогнозування динаміки внутрішнього попиту на молочну продукцію в Україні у 2022 р. використаємо поліноміальну модель другого степеня (якість 0,8832):

$$y = 31,369x^2 - 359,63x + 10491 \quad (2.7)$$

де x – роки.

Таким чином отримаємо, що у 2022 р. очікуваним є подальше збільшення в 1,2 рази в порівнянні з попереднім роком внутрішнього попиту на молочну продукцію, що складе 1667 тис.т або 18%. Таким чином, ПрАТ «Тернопільський молокозавод» цілком очікуваним є забезпечити прибутковість діяльності у 2022 р. Проведений аналіз прибутковості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2019–2021 рр. динаміка вкрай негативна. Значною мірою, це зумовлено війною, що призвело до того, що у 2021 р. товариство вперше стало збитковим (збиток склав 23208 тис. грн.). Відтак, це автоматично зумовило зниження усіх показників прибутковості діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2021 р. (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Аналіз прибутковості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2019–2021 рр.

Показники	Роки			Відхилення, (+, -) 2021 р. від 2019 р.	
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Абсолютне	Відносне, %
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу	0,113	0,098	0,004	-0,109	-96%
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,188	0,102	-0,05	-0,138	-73%
Коефіцієнт рентабельності продажів	0,779	0,318	0,124	-0,655	-84%

* Джерело: розраховано автором самостійно на основі звітних даних товариства.

Коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2021 році був катастрофічно низьким (0,004 пункта) та в порівнянні з 2019 роком знизився на 96,46% або на 0,109 пункти (з 0,113 пункта у 2019 р. до 0,004 пункта у 2021 р.). При цьому темпи зниження коефіцієнта

рентабельності сукупного капіталу у 2021 р. знизилася шестикратно в порівнянні з 2019 р. (0,015 пункта в 2020 р. та 0,09 пункта у 2021 р.). Коефіцієнт рентабельності власного капіталу ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2021 році в порівнянні з 2019 роком знизився на 73% або на 0,138 пункти, що є негативним і вказує на зниження ефективності використання власного капіталу. Коефіцієнт рентабельності продажів у 2021 році в порівнянні з 2019 роком знизився на 84,08% або на 0,655 пункти, що свідчить про зменшення прибутковості продажів ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Так, у 2021 р. рентабельність продаж на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» знизилася на 83%.

Аналіз ділової активності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2019–2021 рр. (Додаток Г) та табл. 2.2. Проведений аналіз оборотності активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» 2019–2021 рр. Коефіцієнт оборотності активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2021 році порівняно з 2019 р. збільшився майже вдвічі або на 1,5 пункти, що показує кількість грошових одиниць реалізованої продукції, яка припадає на одну грошову одиницю активів. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 1,8 рази або на 9,09 пункти. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості збільшився у 2,3 рази або на 5,94 пункти. Проведений аналіз ділової активності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» 2019–2021 рр. свідчить про її погіршення, зокрема: 1) збільшення коефіцієнта оборотності активів майже вдвічі; 2) збільшення коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 1,8 рази; 3) збільшення коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості більше ніж у 2 рази.; 4) трьохкратне збільшення коефіцієнта оборотності запасів.

Таблиця 2.2

Аналіз оборотності активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2019–2021 рр.

Показники	Роки			Відхилення, (+, -) 2021 р. від 2020 р.	
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Абсолютне	Відносне, %

1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт оборотності активів	0,75	2,08	2,25	+1,5	+200 %
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	4,89	17,07	13,98	+9,09	+189,88 %
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	2,51	11,83	8,45	+5,94	+236,65 %
Коефіцієнт оборотності запасів	2,25	10,88	9,66	+7,41	+329,33 %
Тривалість обороту	162	33	37	-124	-76,68%

* Джерело: розраховано автором самостійно на основі звітних даних товариства.

Про погіршення фінансового стану товариства свідчить і аналіз ліквідності у 2019–2021 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Аналіз ліквідності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2019–2021 рр.

Показники	Роки			Відхилення, (+, -) 2021 р. від 2019 р.	
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Абсолютне	Відносне, %
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,96	0,77	0,62	-1,34	-68,36 %
Коефіцієнт проміжної ліквідності	1,14	0,23	0,25	-0,89	-78,07 %
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,02	0,02	+0,01	+100 %

* Джерело: розраховано автором самостійно на основі звітних даних товариства.

Згідно проведеного аналізу показників ліквідності підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2019–2021 рр. можна зробити наступні висновки: коефіцієнт загальної ліквідності у 2021 році в порівнянні з 2019 р. знизився на 68,36 % або на 1,34 пункти, це свідчить про те, що обігових коштів не достатньо для погашення боргів; коефіцієнт проміжної ліквідності у 2021 році в порівнянні з 2019 роком знизився на 78,07% або на 0,89 пункти, що є негативно

для товариства; коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2021 році в порівнянні з 2020 роком залишається стабільним і становить 0,02.

Таким чином, підсумовуючи результати проведеного аналізу можемо зробити висновки про погіршення у 2021 р. фінансового стану, згорання ділової активності збитковість, що зумовлено війною та викликаною нею нестабільністю ринку, втратою споживачів, зростанням витрат виробництва.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного дослідження розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні обґрунтовано зростання впливу інтелектуальної власності на забезпечення темпів економічного зростання, інтелектуалізацію національних виробництв. Систематизовано напрями розбудови інституційної перспективи підтримки посилення інтелектомісткості українського бізнесу. Визначено напрям, що дозволяє побачити державну підтримку розвитку інтелектуального бізнесу є сфера фінансування наукових досліджень, де ключовим узагальнюючим показником є наукоємність ВВП країни.

Проведено оцінювання розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні в 2010–2020рр. на основі чого встановлено: 1) негативну динаміку наукоємності ВВП України; 2) доведено катастрофічну ситуацію із фінансуванням наукової галузі в Україні, що вимагає негайного вирішення, зважаючи на задекларований вступ країни до європейського Союзу; 3) доведено, що у 2021 р. очікуваним є подальше скорочення показника наукоємності ВВП України до 0,35%, тобто на 0,06% в порівнянні з попереднім роком; у 2022 р. очікуване зниження очікується на рівні 0,03% в порівнянні з попереднім роком (0,32%).

Застосовано методи кореляційно-регресійного аналізу для наукоємності та виявлено: 1) критично обмежене фінансування наукової діяльності в Україні; 2) протягом 2010–2020 рр. динаміка наукоємності ВВП України була негативною (виявлено зниження у 2,2 рази або 0,34%); 3) у 2021–2022 рр. очікується

скорочення величини показника наукоємності ВВП України в межах 0,35%–0,37%, що перевищує двократне зниження в порівнянні з 2010 р. За таких прогнозних очікувань обґрунтовано неможливість забезпечення позитивного впливу науки можливості розбудови наукоємного бізнесу; у 2022 р. очікуваним є подальше збільшення в 1,2 рази в порівнянні з попереднім роком показника подання заявок на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг (торговельних марок), що складе 38141 од. При цьому, у 2021 р. позитивним моментом є зростання кількості зареєстрованих торговельних марок на 2815 од. або 14% (з 19640 од. у 2020 р. до 22455 од. в 2021 р.)

Проведений аналіз і застосування кореляційно-регресійних методів для моделювання зміни динаміки подання заявок на отримання патентів на винаходи в Україні у 2022 р. дозволив виявити коливання в зниженні показника в межах 295 од до 436 од.

Проведений аналіз фінансового стану ПрАТ «Тернопільський молокозавод» 2019–2021 рр. виявив: 1) шестикратне зниження коефіцієнта рентабельності сукупного капіталу (0,015 пункта в 2020 р. та 0,09 пункта у 2021 р.); 2) зниження коефіцієнта рентабельності власного капіталу на 73%; 3) зменшення прибутковості продажів на 83% (коефіцієнт рентабельності продажів у 2021 році в порівнянні з 2019 роком знизився на 84,08% або на 0,655 пункти).

Проведений аналіз фінансового стану ПрАТ «Тернопільський молокозавод» 2019–2021 рр. виявив: 1) зниження рентабельності активів, які забезпечують отримання прибутку від основної виробничої діяльності товариства; 2) зниження рентабельності власного капіталу на 73%; 3) зниження рентабельності продаж на 84%. Проведений аналіз ділової активності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» 2019–2021 рр. свідчить про її погіршення, зокрема: 1) збільшення коефіцієнта оборотності активів майже вдвічі; 2) збільшення коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 1,8 рази; 3) збільшення коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості більше ніж у 2 рази; 4) трьохкратне збільшення коефіцієнта оборотності запасів. Аналізом фінансового стану ПрАТ «Тернопільський молокозавод» встановлено:

1) погіршення фінансових показників (станом на 2021 р. товариство вперше стало збитковим); 2) зниження фінансової автономії та підвищення фінансової залежності, посилення фінансового ризику; 3) зниження здатності товариства забезпечувати свою фінансову незалежність.

Доведено, що зниження фінансової стійкості, погіршення ліквідності та згорання ділової активності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» матиме негативний вплив на функціонування товариства. Очікуване поживлення внутрішнього попиту на молочну продукцію у 2022 р. формує перспективи для активізації діяльності товариства, але вихід з кризи вимагатиме посилення інтелектуалізації праці. Одним із резервів інтелектуалізації виробничо-комерційних процесів на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є покращення управління інтелектуальною власністю.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРА

3.1. Формування системи управління інтелектуальною власністю

Корпоративний сектор має важливу роль в економічній системі країни, а в умовах трансформаційних періодів виступає каталізатором розвитку системи інтелектуальної власності та активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. В галузі виробництва молока та переробки молочної продукції в Україні корпоративний сектор сформовано в результаті приватизації і реструктуризації, створення мережі альянсів, який нині займає визначальне положення в цьому ринковому секторі. Адже, більша питома вага таких суб'єктів господарювання належить корпоративному сектору, що підтверджено у наукових дослідженнях, зокрема «понад 50% загального обсягу виробництва концентрується на складах десяти великих компаній» [52; 65]. На сьогодні переробка молока та молочної продукції зосереджено на суб'єктах корпоративного сектора, які розвивають дистриб'юторську мережу, фірмову торгівлю, вкладаючи інвестиції в модернізацію технологій, постійно оновлюючи асортиментну лінійку, освоюючи нові ринкові ніші тощо. Український ринок молока та молочної продукції «понад 50% загального обсягу виробництва концентрується на складах десяти великих компаній.... Серед лідерів молокопереробної галузі є не лише українські виробники, а й транснаціональні корпорації, які мають виробництво в Україні. Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та одиничні молокопереробні заводи» [65]. Олігополістичний ринок молока та молочної продукції в Україні формують понад 400 господарських суб'єктів, «50 підприємств контролює майже 80 % ринку, значна частина яких входить до складу великих холдингів» [65]. Досліджене нами ПрАТ «Тернопільський молокозавод» закриває четвірку представників лідерів українського корпоративного сектора з 10% часткою

ринку [65]. За таких умов, конкуренція вимагає не лише активної маркетингової політики, а й постійного підвищення інноваційності, що можна забезпечити на основі розвитку системи інтелектуальної власності.

В умовах загострення кризових явищ, що спостерігаємо нині, «виживання» суб'єктів господарювання, беззаперечно, підвищення інноваційності. Зважаючи на загалом невисоку інноваційну активність українських суб'єктів господарювання, які функціонують в сфері переробки молока, а також напрями їх інноваційної діяльності, які створюють, як правило, локальні інноваційні продукти (які є новими для підприємств), посилення інтелектуальної складової в цій сфері є виправданим (рис. 3.1).

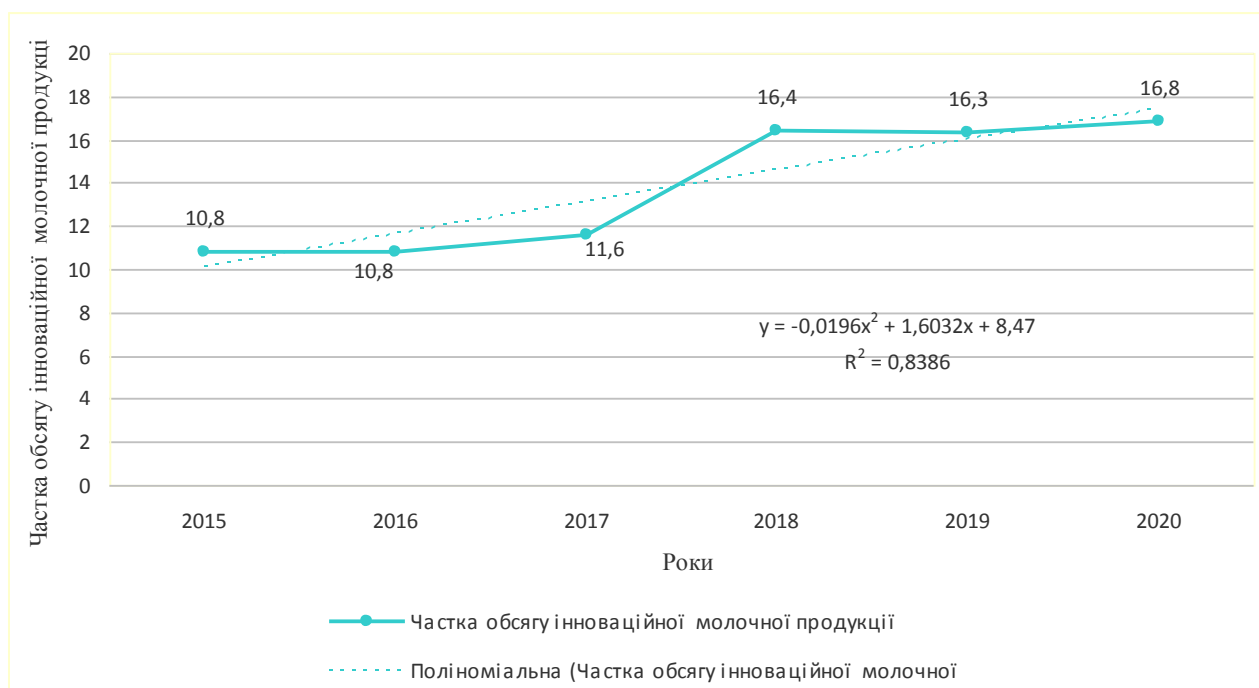

Рис. 3.1. Частка інноваційної молочної продукції в загальних обсягах інноваційної продукції харчової промисловості у 2015–2020 рр. та поліноміальна лінія тренду

*Джерело: побудовано автором самостійно на основі [45; 65].

З метою порівняльного аналізу моделюємо зміни частки інноваційної молочної продукції в загальних обсягах інноваційної продукції харчової промисловості за поліноміальною моделлю 2 ступеня (рис. 3.1). В прогнозах

цілях використаємо саме поліноміальну модель 2 ступеня для прогнозування зміни частки інноваційних підприємств молочної галузі України у 2022 р.:

$$y = 0,196x^2 + 1,6032x + 8,47 \quad (3.1)$$

де x – роки.

Таким чином, застосувавши в прогнозних цілях поліноміальну модель 2 ступеня отримаємо збільшення частки інноваційної молочної продукції в загальних обсягах інноваційної продукції харчової промисловості у 2022 р. до 19,6 %, тобто очікуваним є зростання на 1,3%.

Інтелектуальна власність в умовах економіки знань та інновацій стає визначальним чинником забезпечення економічного зростання на мікрорівні, передусім, його інноваційної складової. Саме інноваційність, як головна характеристика конкурентоспроможності суб'єктів господарювання нині вимагає її посилення на основі розробки високоінтелектуальних інновацій, які мають високу прибутковість, низький рівень імітацій та довший життєвий цикл. Таким чином, удосконалення управління інтелектуальною власністю акціонерних товариств визначається перспективним напрямом інтелектуалізації праці та їхнього інноваційного розвитку.

Формування системи управління інтелектуальною власністю суб'єкта господарювання націлене на підвищення ефективності застосування об'єктів інтелектуальної власності та пошук процесів їх створення. Позитивне середовище для функціонування системи управління інтелектуальною власністю формують умови цифровізації соціально-економічних процесів. Це покращує можливості українських суб'єктів господарювання для підвищення конкурентоспроможності, пошуку потенційних клієнтів, організації експортної діяльності тощо. Враховуючи наведене вище удосконалення системи управління інтелектуальною власністю для ПрАТ «Тернопільський молокозавод» набуває гострої необхідності. Принагідно зауважимо, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» веде активну політику щодо постійного набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема торгові марки. Однак,

встановлено, що в товариства виявлено низку резервів підвищення ефективності використання об'єктів інтелектуальної власності. З цією метою нами запропоновано модель системи управління інтелектуальною власністю, яка націлена на виконання основної функції – активізацію процесів інтелектуалізації праці, створення ціннісних конкурентних переваг, інтелектомістких інноваційних продуктів, розвитку органічного виробництва тощо (рис. 3.2).

Удосконалення системи управління інтелектуальною власністю на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» базується на критерій – максимізацію інтелектуальної доданої вартості на основі набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Структурно системи управління інтелектуальною власністю на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» базується на науковій основі, має широкі сфери впливу та охоплює усі функції управління – планування, регулювання і контроль. Система націлена на активізацію процесів отримання прав інтелектуальної власності.

Визначені напрями удосконалення формування управління інтелектуальною власністю на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» націлені на забезпечення ефективного застосування об'єктів інтелектуальної власності, їхнє наповнення ціннісними конкурентними перевагами тощо. Запровадження напрямів удосконалення системи управління інтелектуальною власністю на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є резервом для інтелектуалізації праці, що забезпечить генерування інтелектуальної доданої вартості та підвищення прибутковості діяльності товариства.

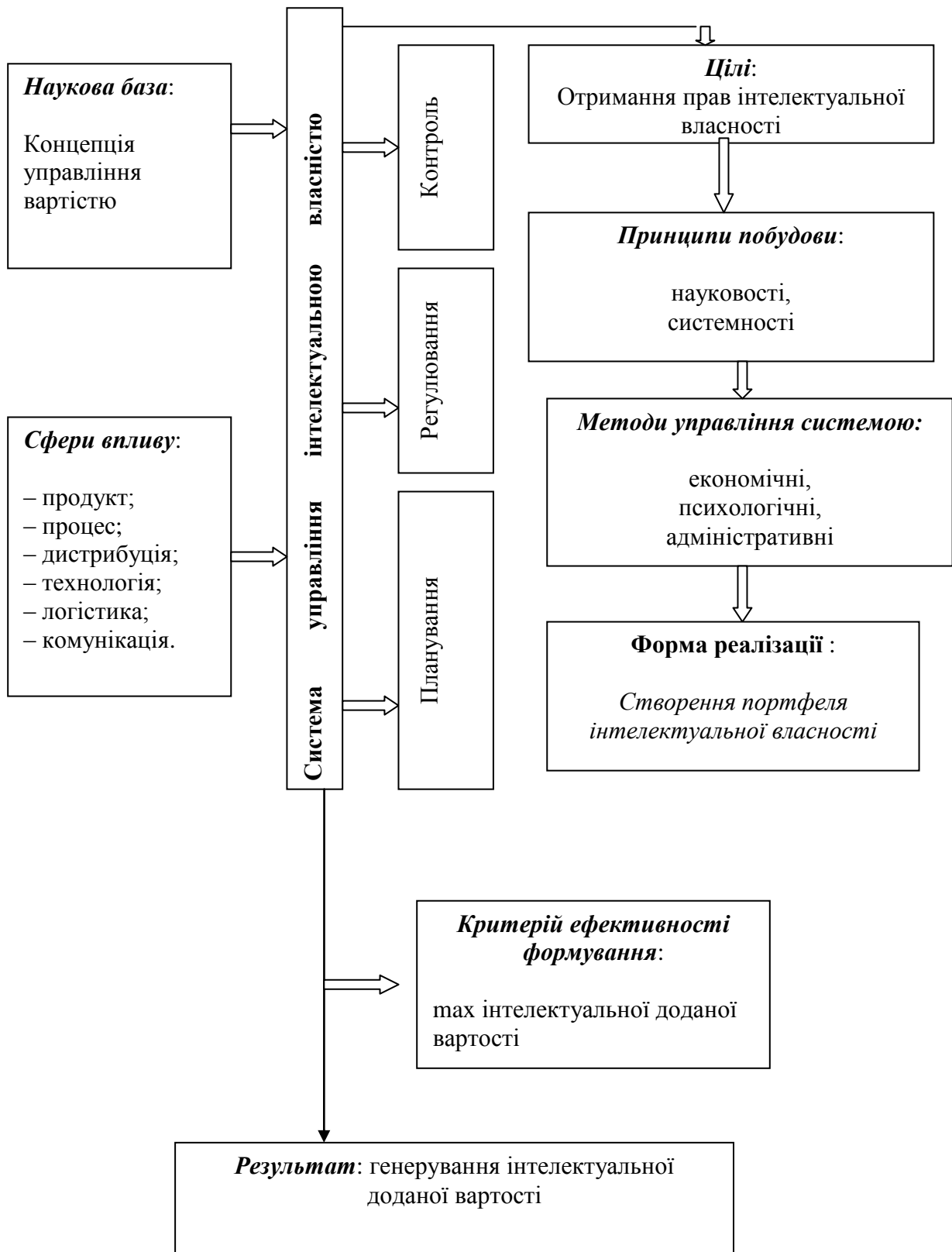

Рис. 3.2. Модель системи управління інтелектуальною власністю на підприємстві

*Джерело: складено автором самостійно на основі [58].

Показник інтелектуальної доданої вартості є базовим елементом в методиці інтелектуальної доданої вартості (VAICTM), розробленої у 1998 р. дослідником австрійського дослідницького центру інтелектуального капіталу А. Пулічем [62, с. 702–714; 61, с. 62 –68]. Перевагою наведеної вище методики є простота, універсальність її застосування для суб'єктів господарювання різних форм власності чи розміру бізнесу, а також високий рівень об'єктивності (базується на показниках, доступних у фінансовій звітності).

Опрацьоване нами схематичне представлення механізму застосування фінансової методики інтелектуальної доданої вартості (VAICTM) і технології розрахунку оціночних показників відображає рис. 2.1.

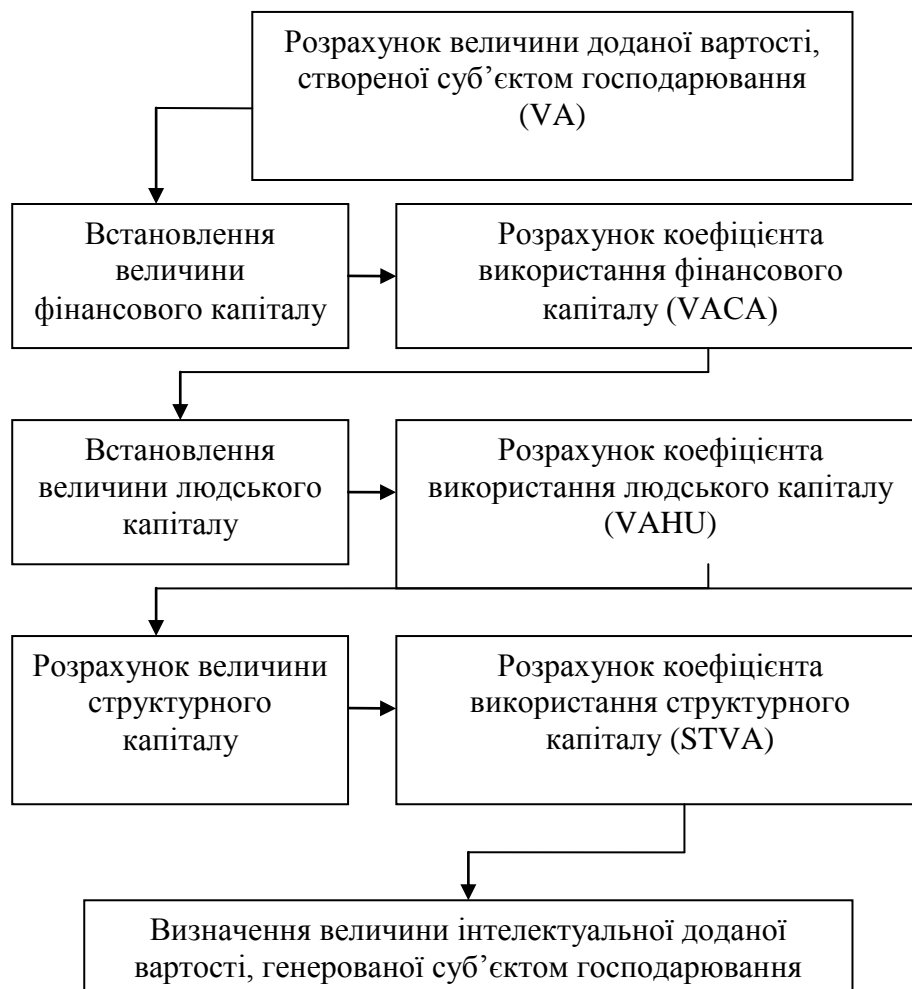

Рис. 3.3. Схематичне представлення методики VAICTM А. Пуліча *Джерело: складено автором на основі [58, с. 185]

Таки чином, розмір показника «доданої вартості» здійснюється за формулою [58, с. 186]:

$$VA = D - W, \quad (3.2)$$

де VA – додана вартість, тис. грн.;

D – виторг від реалізації продукції, тис. грн.;

W – витрати, тис. грн.

Величина «фінансового капіталу товариства та розрахунок коефіцієнта використання фінансового капіталу» розраховується [58, с. 186]:

$$VACA = \frac{VA}{CE}, \quad (3.3)$$

де $VACA$ – коефіцієнт використання фінансового капіталу;

VA – додана вартість, тис. грн.;

CE – величина фінансового капіталу, тис. грн.

Визначення «величини людського капіталу суб'єкта господарювання та розрахунок коефіцієнта використання людського капіталу» передбачає використання формули [58, с. 186]:

$$VAHU = \frac{VA}{HC}, \quad (3.4)$$

де $VACA$ – коефіцієнт використання людського капіталу;

VA – додана вартість, тис. грн.;

HC – величина людського капіталу, тис. грн.

Для визначення «величини структурного капіталу необхідно застосовувати формулу» [58, с. 187]:

$$SC = VA - HC, \quad (3.5)$$

де K_{SC} – величина структурного капіталу, тис. грн.;

VA – додана вартість, тис. грн.;

K_{HC} – величина людського капіталу, тис. грн.

Для розрахунку «коефіцієнта використання структурного капіталу» застосуємо формулу [58, с. 187]:

$$STVA = \frac{SC}{VA}, \quad (3.6)$$

де $STVA$ – коефіцієнт використання структурного капіталу, тис. грн.;

SC – величина структурного капіталу, тис. грн.;

VA – додана вартість, тис. грн.

На основі методики VAICTM проведемо розрахунок величини інтелектуальної вартості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» (табл. 3.1), що є одним із лідерів переробки молочної продукції в Україні. Принагідно зауважимо, що товариство налагодило виробництво широкої лінійки асортименту молока та молочної продукції, які мають короткі термінів зберігання з максимальним дотриманням природних якостей природного молока.

Дослідження, проведені для ПрАТ «Тернопільський молокозавод» в попередні роки показували «позитивну динаміку доданої вартості» (VA) [58, с. 188]. Однак, нині ситуація змінилася і суттєвий негативний вплив на роботу товариства війни безумовно знаходить своє вираження. Так, «коефіцієнт використання власного капіталу ($VACA$) впродовж 2011–2013 рр. знижувався

(1,57; 1,41; 1,34)...у 2014 р. помітно незначне зростання на 0,09 пункта (1,43), яке не вдалося утримати у 2015 р. (1,13)....» [58, с. 188–189]. Дослідженнями встановлено: «нестабільну динаміку інтелектуальної доданої вартості, зокрема у 2011–2014 рр. спостерігався позитивний тренд (2,89; 2,97 та 3,04), а у 2015–2016 рр. – негативний (2,8; 2,66)» [58, с.189]. Таким чином, було підтверджено нестабільність у динаміці коефіцієнта використання власного капіталу (зокрема, спад на 10% у 2012 р., 5% у 2013 р., 21% у 2015 р.), що значно визначалося кризовими моментами того періоду.

Таблиця 3.1

Інтелектуальна вартість ПрАТ «Тернопільський молокозавод»
у 2020 – 2021 рр. на основі методики VAIC

Показник	Роки	
	2	3
1	2	3
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	1991387	2326475
Операційні витрати (за мінусом витрат на оплату праці), тис. грн.	1659035	2056370
VA, тис. грн.	332352	270105
Власний капітал, тис.грн.	446644	423436
Коефіцієнт використання власного капіталу, VACA	0,74	0,64
Людський капітал, тис.грн.	236846	240165
Коефіцієнт використання людського капіталу, VAHU	1,40	1,12
Структурний капітал, тис.грн.	95506	29940
Коефіцієнт використання структурного капіталу, STVA	0,29	0,11
VAIC	2,43	1,87

*Джерело: розраховано автором самостійно на основі даних товариства

Отже, протягом 2020–2021 рр. на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» помітним є погіршення використання усіх складових інтелектуального капіталу, що підтверджено зниженням коефіцієнта використання людського капіталу (2,43; 1,87); коефіцієнта використання власного капіталу (1,4; 1,12); коефіцієнта використання структурного капіталу (0,29; 0,11).

Систематизувавши результати досліджень динаміки генерування інтелектуальної доданої вартості на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2011–2021 рр. на рис. 3.4 можемо зробити висновок про доцільність зробленої нами пропозиції щодо удосконалення системи управління інтелектуальною власністю.

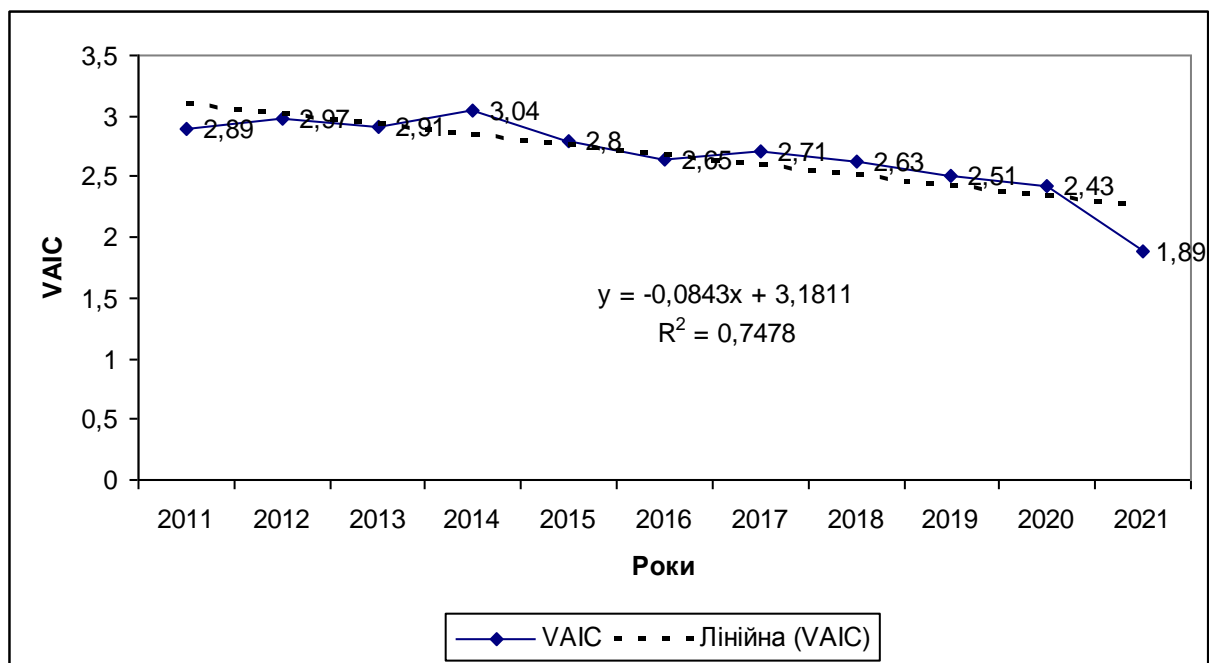

Рис. 3.4. Генерування інтелектуальної доданої вартості на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020–2021 рр. та лінійна лінія тренду.

*Джерело: складено автором на основі даних товариства та [51].

З метою порівняльного аналізу моделюємо зміни динаміки генерування інтелектуальної доданої вартості на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020–2021 рр. за лінійною моделлю (рис. 3.5). В прогнозах цілях використовуємо саме поліноміальну модель 2 ступеня для прогнозування:

$$y = -0,0843x + 3,1811 \quad (3.7)$$

де x – роки.

Проведений аналіз динаміки генерування інтелектуальної доданої вартості на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2011–2021 рр. за поліноміальною моделлю підтверджено тенденції до її згортання (рис. 3.5).

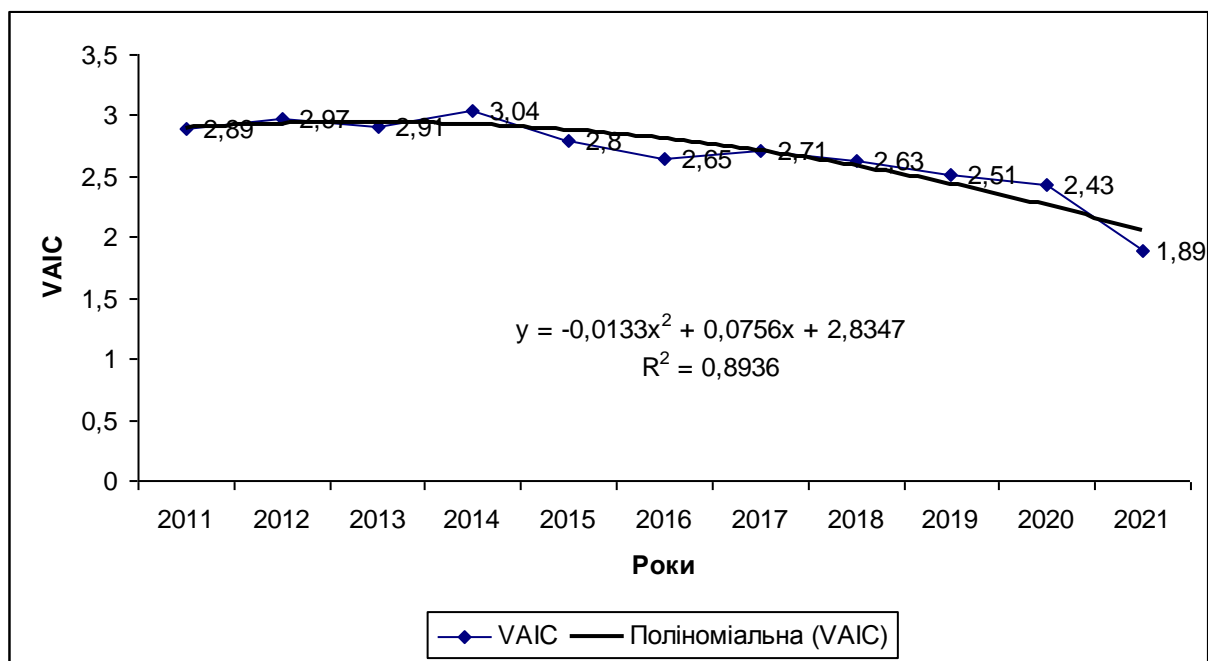

Рис. 3.5. Генерування інтелектуальної доданої вартості на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020–2021 рр. та поліноміальна лінія тренду.

*Джерело: складено автором на основі даних товариства та [51].

В прогностичних цілях використаємо саме поліноміальну модель 2 ступеня для прогнозування зміни динаміки генерування інтелектуальної доданої вартості на ПрАТ «Тернопільський молокозавод»:

$$y = -0,133x^2 + 0,756x + 2,8347 \quad (3.8)$$

де x – роки.

Порівняльний аналіз генерування інтелектуальної доданої вартості на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020–2021 рр. доводить погіршення ситуації. Так, протягом 2011–2014 рр. на ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

простежувалася «зростаюча динаміка інтелектуальної доданої вартості протягом 2011–2014 рр. (відповідно 2,89; 2,97 та 3,04) та незначне (0,24 пункту) її зниження у 2015 р. (2,8)» [51, с. 187]. Таким чином, змушені констатувати, що проблеми генерування інтелектуальної доданої вартості на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020–2021 рр. вимагатимуть покращення управління інтелектуальною власністю. Так, у 2015 р. «резерви генерування інтелектуальної доданої вартості відрізняються. Так, для ПрАТ «Тернопільський молокозавод» як єдиного суб'єкта з наявним експортним потенціалом точки зростання оцінного показника знаходяться винятково у сфері підвищення ефективності використання фінансового капіталу»[51, с. 195]. Ситуація з намічання стійкої тенденції до зниження можливостей ПрАТ «Тернопільський молокозавод» до генерування інтелектуальної доданої вартості у 2020–2021 рр. доводить виникнення резервів зростання в усіх інтелектуальних складових.

Незважаючи на зростання ролі інтелектуальної власності в умовах становлення економіки знань, цифровізації економічних процесів, загострення кризи вимагатиме від ПрАТ «Тернопільський молокозавод» вирішення проблем, зокрема: законодавчого регулювання прав інтелектуальної власності; передачі знань і технологій; оцінювання об'єктів інтелектуальної власності; системи обліку нематеріальних активів.

Існує необхідність подальшого розвитку ринку інтелектуальної власності з метою перетворення наукового потенціалу країни в найпотужніший ресурс, який значно сприятиме її економічному розвитку.

Підсумовуючи зазначимо, що в роботі доведено необхідність розвитку системи інтелектуальної власності на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» з метою покращення процесів генерування інтелектуальної доданої вартості, що сприятиме економічному зростанню, інноваційності та конкурентоспроможності.

3.2. Створення портфеля інтелектуальної власності та інтелектуалізація праці

Сучасна світова криза, зумовлена спочатку пандемією Covid-19 знайшла своє загострення із війною в Україні безумовно стане причиною розробки проектів, націлених на подолання викликів, які виникають в результаті продовольчої кризи, кліматичних змін, екологічних проблем, що, в свою чергу, викликає посилення конкурентної боротьби на світовому ринку. Для посилення своїх конкурентних позицій в межах глобалізованого ринку кожна країна змушена буде активно протистояти цим викликам сучасності. Зважаючи на анонсований вступ України до Європейського Союзу уже сьогодні необхідно вивчати законодавчі документи в сфері наукової та інноваційної діяльності, зокрема ініціативу «Інноваційний Союз». Відтак, в межах Європейського Союзу акцентується на необхідності розробки стратегії розвитку інновацій, які спроможні забезпечити досягнення гармонійного (стабільного) розвитку. З цією метою європейські країни уже розробили концепції інтелігентної спеціалізації, які повинні знаходитися в основі конкретизації національних інноваційних пріоритетів. В практичній площині це означає формування розробку регіональних інноваційних стратегій, що передбачають налагодження міжсекторної співпраці з метою інтелектуалізації праці, виробництва, дистрибуції тощо.

Сучасний інноваційний розвиток економік країн-учасниць Європейського Союзу охоплений в інноваційній системі, основним елементом якої є конструктивна інноваційна політика. За твердженнями науковців «сучасна парадигма господарювання ґрунтується на інноваційній політиці, яка є інструментом державного впливу забезпечення соціального-економічного розвитку країни на основі підтримки та впровадження інновацій» [73, с. 43]. Перспективна інноваційна політика передбачає розробку інноваційних стратегій, які активно запроваджуються у особливості ведення бізнесу, наукову сферу, освітню платформу в усіх без винятку успішних країн з розвиненою

економікою, вирішуючи широкий спектр екзистенційних проблем. Розробка та реалізація інноваційної політики ґрунтується на розвитку інституційного середовища, покликаного сприяти інноваційному розвитку, цифровізації та інтелектуалізації праці. Саме за допомогою інституційних інструментів інноваційної політики держава забезпечує підвищення інноваційності суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Так, на сьогодні інноваційна політика у європейських країнах базується на чотирьохрівневому – союзного (ЄС), національного, регіонального та локального (рис. 3.6). Для забезпечення перспективного розвитку європейські країни розробили документ «Стратегія інтелігентного і зрівноваженого розвитку», яка базується на трьох взаємодоповнюючих пріоритетах [73, с. 46]:

- інтелігентний розвиток: розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях;
- рівень зайнятості населення у віці 20–64 років повинен становити 75%;
- рівень інвестицій у наукові дослідження і розробки потрібно збільшити до 3 % від ВВП ЄС;
- зміни у сфері клімату й енергетики можна визначити критеріями «20/20/20» (у тому числі включаючи скорочення викидів вуглекислого газу на 30 %, якщо складуться сприятливі для цього умови);
- кількість учнів, які залишили навчання у школах, не повинна перевищувати 10 %, а щонайменше 40 % молодого покоління повинно здобувати вищу освіту;
- кількість людей, які досягають межі бідності, має бути скорочена на 20 мільйонів.

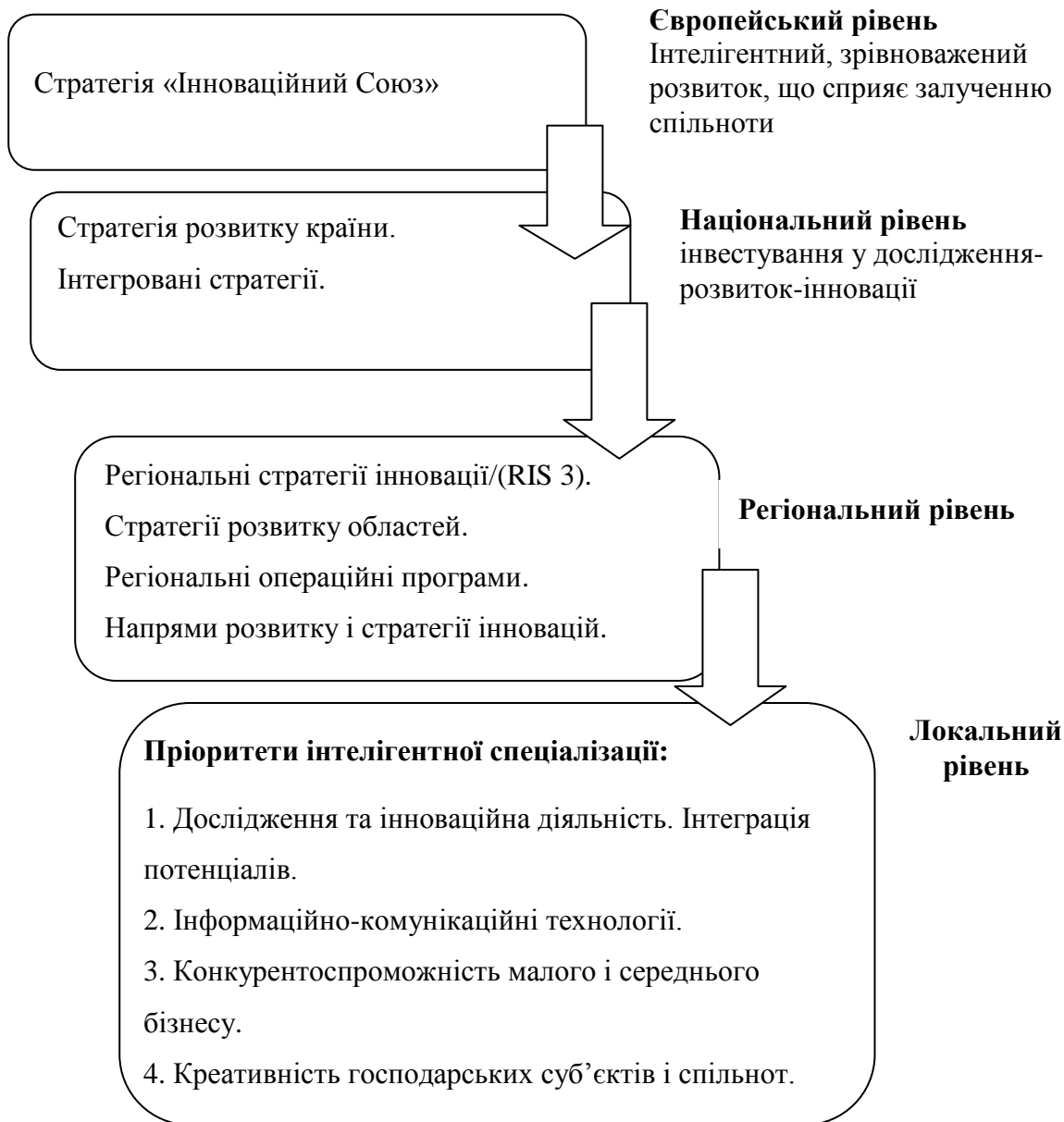

Рис. 3.6. Актуальні пріоритети наукової та інноваційної політики ЄС [73, с. 46].

Отже, аналізуючи вище представлені цілі приходимо до розуміння, що їх виконання забезпечить інноваційний розвиток економіки, підвищить ефективність використання обмежених виробничих ресурсів та гарантуватиме зростання конкурентоспроможності. Крім того, зрозумілим є отримання такого супутнього ефекту, як збільшення рівня зайнятості, реструктуризація зайнятості,

підвищення рівня освіченості населення, інтелектуалізація праці, що, загалом, дозволить покращення якості життя населення.

Дослідження науковців, підтверджують велику розбіжність у якості інноваційної системи різних європейських країн. Відтак, головним завданням для України є врахувати ці розбіжності та гармонізувати свою інноваційну стратегію з країнами ЄС шляхом усунення цих розбіжностей (Додаток А).

Отже, інтелігентна спеціалізація означає ідентифікацію унікальних характеристик і активів кожної країни та регіону з метою розвитку конкурентних переваг або концентрації ресурсів навколо ідеї конструктивної реалізації цілей. При цьому варто зауважити, що концепція інтелектуальної спеціалізації не вважається новим явищем, адже загалом відображає інноваційний спосіб мислення про майбутнє Європейського Союзу. З'являється ця ідея у результаті пошуку та обґрунтування нових імпульсів розвитку для ЄС, враховуючи динамічні зміни, які мають місце в глобальному розподілі економічних потенціалів. Таким чином, інтелігентна спеціалізація уже сьогодні виступає ключовим чинником та каталізатором інноваційної діяльності та забезпечення, на цій основі, економічного зростання європейських країн.

Запропоновано ПрАТ «Тернопільський молокозавод» сформуванню портфель інтелектуальної власності, що буде сприяти активізації інноваційної діяльності, інтелектуалізації виробничо-комерційних процесів, підвищенню конкурентоспроможності та ефективності господарювання. «Для наочності та зручності сприйняття типова структура портфеля інтелектуального капіталу підприємства» представлена на рис. 3.7 [51, с.261].

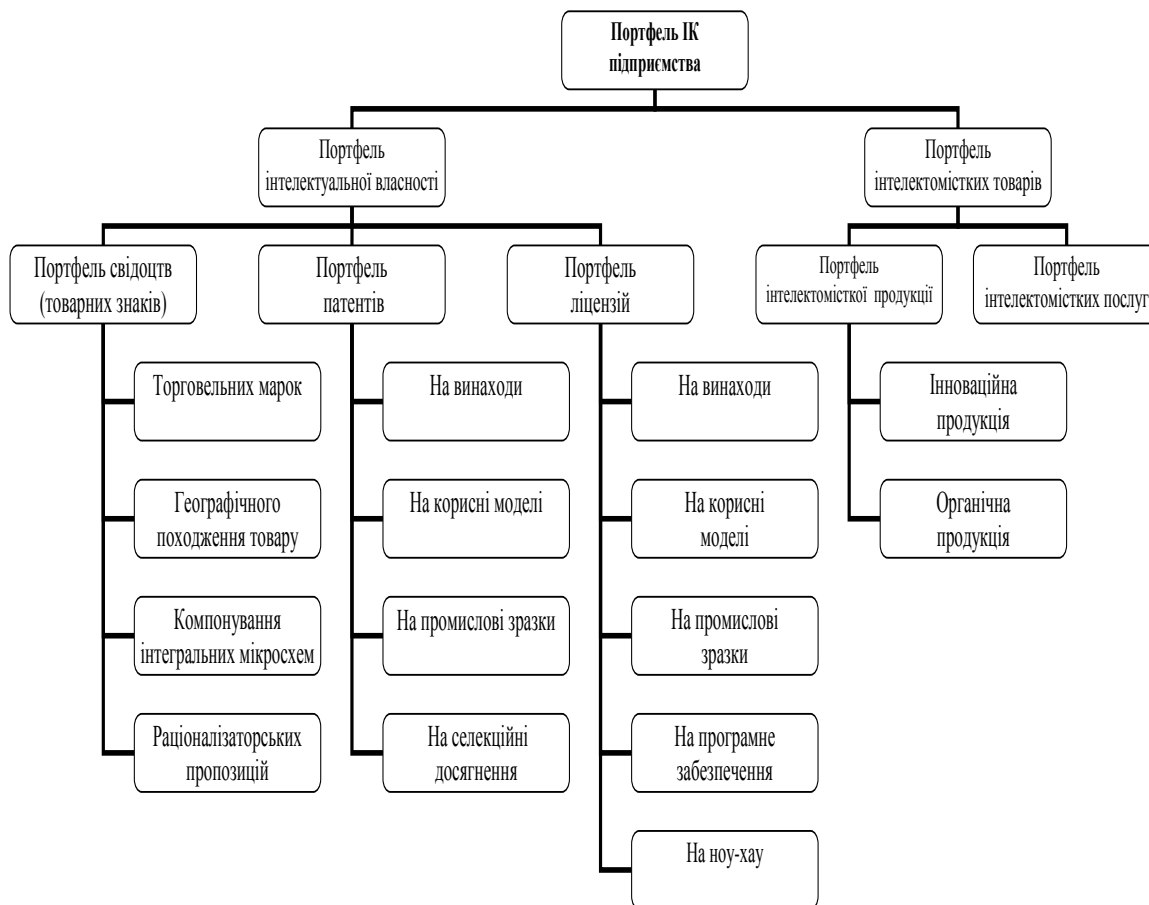

Рис. 3.7. Структура портфеля інтелектуального капіталу підприємства [51, с. 261].

Важливість формування на портфеля інтелектуальної власності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» пояснюється тим, що в сучасних умовах підвищення інтелектомісткості праці можна забезпечити застосувавши прогресивний товарний портфель. Це означає, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» необхідно постійно підвищувати інноваційність та розшири випуск органічної, яка є інтелектомісткою.

Підсумовуючи європейський досвід забезпечення інноваційного розвитку, дослідники виділяють створення сприятливих умов для функціонування інноваційної інфраструктури, що здійснюється в рамках визначення інституційних чинників для кожної країни та регіону, зокрема. Саме це лежить в основі визначення стратегічних цілей інноваційного регіону. Україна цілком може гармонізувати дану практику розвитку інноваційної інфраструктури в

межах конкретно взятого регіону, адже забезпечення стабільного економічного розвитку, безсумнівно пов'язане із впровадження інноваційних рішень. З цією метою, пропонуємо використати запропоновану методику формування стратегії розвитку регіональної інноваційної системи в рамках визначення інтелігентних спеціалізацій, що відповідає сучасним вимогам, а на мікрорівні – скористатися пропозицією створення портфеля інтелектуальної власності, що підвищить конкурентоспроможність інноваційних продуктів.

Висновки до розділу 3

На основі узагальнення пропозицій в літературних джерелах та аналізу стану і динаміки в сфері інтелектуальної власності обґрунтовано доцільність формування системи управління інтелектуальною власністю. Встановлено низку резервів підвищення ефективності використання об'єктів інтелектуальної власності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» ПрАТ, яке веде активну політику щодо постійного набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема торгові марки. Зважаючи на анонсований вступ України до Європейського Союзу уже сьогодні необхідно вивчати законодавчі документи в сфері наукової та інноваційної діяльності, зокрема ініціативу «Інноваційний Союз».

Доведено, що: 1) корпоративний сектор є визначальним в галузі виробництва молока та переробки молочної продукції в Україні; 2) переробка молока та молочної продукції зосереджено на суб'єктах корпоративного сектора, які розвивають дистриб'юторську мережу, фірмову торгівлю, вкладаючи інвестиції в модернізацію технологій, постійно оновлюючи асортиментну лінійку, освоюючи нові ринкові ніші; 3) досліджене нами ПрАТ «Тернопільський молокозавод» закриває четвірку представників лідерів українського корпоративного сектора з 10% часткою ринку. За таких умов,

конкуренція вимагає не лише активної маркетингової політики, а й постійного підвищення інноваційності, що можна забезпечити на основі розвитку системи інтелектуальної власності. Виявлено збільшення частки інноваційної молочної продукції в загальних обсягах інноваційної продукції харчової промисловості у 2022 р. до 19,6 %, тобто очікуваним є зростання на 1,3%.

Обґрунтовано, що формування системи управління інтелектуальною власністю суб'єкта господарювання націлене на підвищення ефективності застосування об'єктів інтелектуальної власності та поживлення процесів їх створення. Запропоновано модель системи управління інтелектуальною власністю, яка націлена на виконання основної функції – активізацію процесів інтелектуалізації праці, створення ціннісних конкурентних переваг, інтелектомістких інноваційних продуктів, розвитку органічного виробництва. Система націлена на активізацію процесів отримання прав інтелектуальної власності. Обґрунтовано: критерій – максимізацію інтелектуальної доданої вартості на основі набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Доведено доцільність створення портфеля інтелектуальної власності та інтелектуалізація праці. Запропоновано ПрАТ «Тернопільський молокозавод» сформував портфель інтелектуальної власності, що буде сприяти активізації інноваційної діяльності, інтелектуалізації виробничо-комерційних процесів, підвищенню конкурентоспроможності та ефективності господарювання.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано напрями удосконалення управління інтелектуальною власністю підприємства. Отримані результати дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. Підвищення інноваційності українського бізнесу вимагає розширення меж застосування переваг інтелектуальної власності, що формує покращення інвестиційної привабливості, підвищення інноваційної спроможності. Доведено, що інноваційний розвиток сучасного підприємства неможливий без інтелектуалізації праці, що вимагає удосконалення управління інтелектуальною власністю.

2. Перспективи виходу з кризи, враховуючи анонсований вступ України в ЄС вимагатимуть підвищення інтелектомісткості національних виробників, що ефективно можна забезпечити розширивши межі застосування інтелектуальної власності. З цих позицій запропоновано уточнення трактувати за сутністю, змістом, формою і результатом поняття «управління інтелектуальною власністю підприємства як процесу систематизації об'єктів інтелектуальної власності з метою підвищення інтелектомісткості праці та генерування інтелектуальної доданої вартості».

3. Проведено оцінювання розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні в 2010–2020рр. на основі чого встановлено: 1) негативну динаміку наукоємності ВВП України; 2) доведено катастрофічну ситуацію із фінансуванням наукової галузі в Україні, що вимагає негайного вирішення, зважаючи на задекларований вступ країни до європейського Союзу; 3) доведено, що у 2021 р. очікуваним є подальше скорочення показника наукоємності ВВП України до 0,35%, тобто на 0,06% в порівнянні з попереднім роком; у 2022 р. очікуване зниження очікується на рівні 0,03% в порівнянні з попереднім роком (0,32%). Виявлено збільшення частки інноваційної молочної продукції в загальних обсягах інноваційної продукції харчової промисловості у 2022 р. до 19,6 %, тобто очікуваним є зростання на 1,3%.

4. Встановлено, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» закриває четвірку представників лідерів українського корпоративного сектора з 10% часткою ринку. За таких умов, конкуренція вимагає не лише активної маркетингової політики, а й постійного підвищення інноваційності, що можна забезпечити на основі розвитку системи інтелектуальної власності.

Проведений аналіз фінансового стану ПрАТ «Тернопільський молокозавод» 2019–2021 рр. виявив: 1) зниження рентабельності активів, які забезпечують отримання прибутку від основної виробничої діяльності товариства; 2) зниження рентабельності власного капіталу на 73%; 3) зниження рентабельності продаж на 84%. Оцінювання ділової активності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» 2019–2021 рр. свідчить про її погіршення, зокрема: 1) збільшення коефіцієнта оборотності активів майже вдвічі; 2) збільшення коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 1,8 рази; 3) збільшення коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості більше ніж у 2 рази; 4) трьохкратне збільшення коефіцієнт оборотності запасів. Аналізом фінансового стану ПрАТ «Тернопільський молокозавод» встановлено: Аналізом фінансового стану ПрАТ «Тернопільський молокозавод» встановлено: 1) погіршення фінансових показників (станом на 2021 р. товариство вперше стало збитковим); 2) зниження фінансової автономії та підвищення фінансової залежності, посилення фінансового ризику; 3) зниження здатності товариства забезпечувати свою фінансову незалежність. Доведено, що зниження фінансової стійкості, погіршення ліквідності та згорання ділової активності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» матиме негативний вплив на функціонування товариства. Обґрунтовано, що очікуване погравлення внутрішнього попиту на молочну продукцію у 2022 р. формує перспективи для активізації діяльності товариства, але вихід з кризи вимагатиме посилення інтелектуалізації праці. Одним із резервів інтелектуалізації виробничо-комерційних процесів на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є покращення управління інтелектуальною власністю.

5. Виявлено низку резервів підвищення ефективності використання об'єктів інтелектуальної власності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» ПрАТ, яке веде активну політику щодо постійного набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема торгові марки. Зважаючи на анонсований вступ України до Європейського Союзу уже сьогодні необхідно вивчати законодавчі документи в сфері наукової та інноваційної діяльності, зокрема ініціативу «Інноваційний Союз».

6. Обґрунтовано, що формування системи управління інтелектуальною власністю суб'єкта господарювання націлене на підвищення ефективності застосування об'єктів інтелектуальної власності та поживлення процесів їх створення. Запропоновано модель системи управління інтелектуальною власністю, яка націлена на виконання основної функції – активізацію процесів інтелектуалізації праці, створення ціннісних конкурентних переваг, інтелектомістких інноваційних продуктів, розвитку органічного виробництва. Система націлена на активізацію процесів отримання прав інтелектуальної власності. Обґрунтовано: критерій – максимізацію інтелектуальної доданої вартості на основі набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності.

7. Обґрунтовано доцільність створення портфеля інтелектуальної власності та інтелектуалізація праці. Запропоновано ПрАТ «Тернопільський молокозавод» сформулювати портфель інтелектуальної власності, що буде сприяти активізації інноваційної діяльності, інтелектуалізації виробничо-комерційних процесів, підвищенню конкурентоспроможності та ефективності господарювання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абдуліна І. Висновки стосовно колективного управління авторськими та суміжними правами в Україні. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2017. № 10. С. 9–24.
2. Авторське право та суміжні права в Україні. Їх захист та відповідальність : практич. посіб. Київ : ЦУЛ, 2019. 224 с.
3. Азьмук Н. А. Трансформація зайнятості при переході до цифрової економіки : глобальні виклики та стратегії адаптації : монографія. Київ : Знання, 2019. 336 с.
4. Андрощук Г. Інтелектуальна власність в системі Інтернету речей: економіко-правовий аспект. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 1. С. 65–73.
5. Баланс попиту та пропозиції молока та молокопродуктів (2019 р.). URL: <http://milkua.info/uk/post/balans-popitu-i-propozicii-moloka-ta-molokoproduktiv-za-2019-rik> (дата звернення : 02.08.2022)
6. Баланс попиту та пропозиції молока та молокопродуктів (2020 р.). URL: <http://edclub.com.ua/analitika/balansy-popytu-i-propozyciyi-moloka-ta-myasa-za-2020-rik> (дата звернення : 02.08.2022)
7. Березянюк Т. В. Національні проблеми виконання міжнародних зобов'язань в сфері розвитку людського капіталу. *Інвестиції : практика та досвід*. 2020. № 7-8. С. 15–18.
8. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Методика та організація наукових досліджень із психології : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2018. 358 с.
9. Бусарєва Т. Г. Шляхи нарощування інтелектуального капіталу в Україні. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 14. С. 5–8.
10. Бутнік-Сіверський О. Економіко-правова природа оцінки майнових прав інтелектуальної власності - крок до розвитку. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2020. № 6. С. 33–45.

11. Бутнік-Сіверський О. Економіко-правова природа оцінки майнових прав інтелектуальної власності - крок до розвитку. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2020. № 6. С. 33–45.
12. Вініченко І. І., Лапа В. О. Особливості формування та розвитку інтелектуального капіталу аграрних підприємств. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 85–90.
13. Вовк О. Б., Пасічник Н. Б., Шаховська Н. Б., Якушев В. С. Інтелектуальна власність в галузі комп'ютерингу : підручник / за наук. ред. В. В. Пасічника. Львів : Новий Світ-2000, 2021. 320 с.
14. Волошина С. В. Програмні вимоги до розвитку теорії людського капіталу як бази глобальної концепції людського розвитку. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 5. С. 39–41.
15. Дахно І. Інтелектуальна власність і Цивільний кодекс. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2021. № 4. С. 66–70.
16. Дахно І. І. Патентознавство : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2020. 318 с.
17. Державне підприємство «Інститут інтелектуальної власності України». Статистика, звіти, плани, кошторис. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/statistics>
18. Дорошук Г. А. Організаційний розвиток: теорія. методологія, практика : монографія. Одеса : Освіта України, 2019. 368 с.
19. Драч І. Є., Євтушенко Г. Л. Прийняття управлінських рішень у сфері інтелектуальної власності на основі багатокритеріального аналізу. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. № 1. С. 207–217.
20. Дюк О. М. Інвестиції в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності промислових підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. № 10. С. 43–47.
21. Інтелектуальна власність та патентознавство : підручник / Н. О. Білоусова, Н. В. Гаврушкевич, М. А. Данильченко та ін. : за ред. проф. П. М. Цибульова та доц. А. С. Ромашко. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. – 374 с.

22. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.

23. Єршова О. Л., Бажан Л. І. Штучний інтелект – технологічна основа цифрової трансформації економіки. *Статистика України*. 2021. № 3. С. 47–59.

24. Зайківський О., Оністрат О. Питання інтелектуальної власності в дослідженнях проблем національної безпеки. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 1. С. 27–42.

25. Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15.05.2018 № 2415-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 147 (8 серп.). С. 5–8.

26. Закусило Р. В. Технічні та правові аспекти інтелектуальної власності в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 2. С. 102–106.

27. Кадетова О. До питання про характеристики та шляхи розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 1. С. 88–97.

28. Калениченко П. Захист прав інтелектуальної власності по-новому. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2018. № 1. С. 68–71.

29. Кодинець А. Засади цивільно-правового регулювання інформаційних зобов'язань: проблеми теорії та практики. *Право України*. 2018. №1. С. 72–80.

30. Кодинець А. О., Майданик Л. Р. Комерціалізація прав інтелектуальної власності як основа інновацій. *Наука та інновації*. 2019. № 4. С. 91–102.

31. Коротун О., Світличний О. Поняття та структура адміністративно-правового забезпечення охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №8. С. 91–95.

32. Кузовков Ю. Практика застосування критеріїв «новизна» та «промислова придатність» для винаходів та корисних моделей. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2020. № 5. С. 14–16.

33. Лашкун Г. А., Шахно А. Ю., Паустовська Т. І. Проблеми кількісної оцінки інтелектуального капіталу як складової національного людського капіталу. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 13. С. 32–36.

34. Людина і штучний інтелект : виміри філософської антропології, психоаналізу, арт-терапії та філософської публіцистики. Підхід філософської антропології як метаантропології : зб. наук. пр. / за ред. Н. Хамітова, С. Крилової. Київ : КНТ, 2021. 266 с.

35. Макалюк І. В., Круш П. В. Управління трансакційними витратами промислових підприємств : методологія і практика : монографія. Київ : Кондор, 2019. 300 с.

36. Мамонова Г. В., Дерев'янку В. М. Ефективність використання інтелектуального капіталу. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. № 5-6. С. 53–63.

37. Маслак О. І., Гришко Н. Є., Воробйова К. О. Оптимізація механізму управління інтелектуальним капіталом України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. № 1. С. 169–183.

38. Марчук Л.С. Методики розрахунку інтелектуального потенціалу підприємства. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Економічні науки. 2018. № 20 (1296). С. 95–102.

39. Марчук Л.С. Сучасний стан інтелектуального потенціалу та аналіз діяльності машинобудівних підприємств України. Науковий вісник Херсонського національного державного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 34, 2019. С. 78–81.

40. Мисенко О. Система об'єктів авторського права. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2020. № 6. С. 10–19.

41. Міліцина К. Об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту і штучним інтелектом безпосередньо, та авторське право США. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №5. С. 343–346.

42. Мойсеєнко І.П. Управління інтелектуальним потенціалом суб'єктів господарювання в національній економіці : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Львів, 2010. 35 с.

43. Мойсеєнко І.П. Управління інтелектуальним потенціалом. Монографія / І.П. Мойсеєнко. – Львів: Аверс, 2007. – 304 с.

44. Москалюк Н. Б. Теоретичні та практичні проблеми права державної власності та його реалізації : монографія. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2020. 352 с.

45. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm

46. Никончук В. М. Сучасний стан і тенденції розвитку інтелектуальної власності в різних галузях економіки. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 145–150.

47. Нікольський Ю. В., Пасічник В. В., Щербина Ю. М. Системи штучного інтелекту : навч. посіб. / за наук. ред. В. В. Пасічника. 2-ге вид., випр. та доповн. Львів : Магнолія - 2006, 2018. 280 с.

48. Оверковський К. Поняття "введення прав промислової власності в господарський оборот". *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 90–97.

49. Олієвська М. Г. Людський капітал у контексті досягнення Цілей сталого розвитку. *Фінанси України*. 2019. № 12. С. 32–43.

50. Островська, Г. (2022). Структура інтелектуального потенціалу в сучасній парадигмі управління підприємством. *Соціальна економіка*, (63), 41-55. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-63-04>

51. Право інтелектуальної власності : підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. С. Б Булеци, к.ю.н., доц. О. І. Чепис. Ужгород : РІК-У, 2019. 488 с.

52. Рахман М.С., Гризо Д.А. Аналіз ринку молока та молочної продукції України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н Каразіна*. 2021. Випуск 101. Серія «Економіка». URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/18315/16666>

53. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» від 10.07.2019 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.05.2022).

54. Сагер Л. Ю. Управління внутрішніми комунікаціями підприємств : теорія, методика, практика : монографія. Київ : ЦУЛ, 2021. 196 с.

55. Самборська О. Ю. Людський капітал як фактор економічного зростання. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 64–72.

56. Сахненко О. І., Сахно І. В. Інвестування у розвиток людини як пріоритетний напрям формування та управління людським капіталом. *Інвестиції : практика та досвід*. 2019. № 11. С. 50–55.

57. Собко О. М. Розвиток інтелектуального капіталу та управління інноваційними проектами в торгівлі. *Економічний аналіз*. 2020. Том 20. № 2. С. 98 – 113. URL:

<https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1991/6565657076>

58. Собко О. Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 444 с.

59. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 р. Аналітична записка. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2021/06/23/AZ.nauka.innovatsiyi.2020-29.06.2021.pdf>

60. Терещенко Д. А. Зарубіжний досвід державного управління процесами формування людського капіталу. *Інвестиції : практика та досвід*. 2020. № 3. С. 128–134.

61. Терещенко Д. А. Розвиток правового механізму державного управління формуванням людського капіталу в Україні. *Інвестиції : практика та досвід*. 2019. № 23. С. 132–139.

62. Терещенко Д. А. Формування механізмів державного управління розвитком людського капіталу. *Інвестиції : практика та досвід*. 2020. № 4. С. 103–108.

63. Тимошенко Н.Ю. Аспекти управління інтелектуальним потенціалом промислових підприємств. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2010. №7. С. 133 - 136. URL:http://economy.kpi.ua/files/files/26_kpi_2010_7.pdf (дата звернення: 22.10.2022)

64. Управління потенціалом підприємства. Навч. посібник / [Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.А. та ін.]. Вид. 2 перероб. і доп. – СПД Купріянов В.С., 2010. – 357 с.

65. Федулова І., Васютинська Ю. Інноваційна активність підприємств молочної галузі України. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/37060/1/03.pdf>

66. Хаустов В. К. Охорона прав інтелектуальної власності в глобальних процесах розвитку цифрової економіки. *Економіка України*. 2019. № 6. С. 79–90.

67. Ходаківський Є. І., Якобчук В. П., Литвинчук І. Л. Інтелектуальна власність : економіко-правові аспекти : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2018. 275 с.

68. Циганов С. А., Апалькова В. В. Розвиток штучного інтелекту: еволюційні процеси на міжнародному фінансовому ринку. *Фінанси України*. 2018. № 8. С. 20–31.

69. Шахно А. Ю., Ковальчук В. А., Ковальчук Т. М. Підвищення ефективності використання людського капіталу підприємствами гірничо-металургійного комплексу. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 9. С. 26–32.

70. Штефан О. О. Цивільний процесуальний порядок захисту суб'єктивного авторського права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 500 с.

71. Якубівський І. Компенсація за порушення майнових прав інтелектуальної власності: проблеми теорії та практики. *Право України*. 2019. №1. С. 256–277.

72. Яненко І. Г. Переваги та ризики використання штучного інтелекту в Україні та світі. *Інвестиції : практика та досвід*. 2020. № 7–8. С. 10–14.

73. Янішевські А., Пика А. «Smart Specialisations» у регіональних інноваційних екосистемах. *Журнал Європейської Економіки*. 2014. № 1. С. 32–50.

74. Herman A. van den Berg. Models of Intellectual Capital Valuation: A Comparative Evaluation. *Working papers Queen's University Kingston*, 2003 .

75. Skyrme D. J. Valuing Knowledge : Is It Worth It? *Available from: URL: <http://www.skyrme.com/pubs/articles.htm>*